

บทที่ 2

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหมู่บ้านโรรา

ก. ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่ศึกษา

การศึกษาบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียนในการพัฒนาชุมชนในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีชุมชน (community study) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนหมู่บ้านในชนบทแห่งหนึ่งแถบจังหวัดทางภาคอีสานขึ้นมาทำการศึกษา ได้แก่ "ชุมชนหมู่บ้านโรรา" ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ในเขตตำบลโรรา อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนที่ศึกษาผู้วิจัยจึงเห็นควรเสนอภาพรวมของชุมชน (Holistic) ด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

สภาพทั่วไป

ชุมชนหมู่บ้านโรรา เป็นชุมชนหมู่บ้านในชนบทแห่งหนึ่งแถบจังหวัดภาคอีสานของประเทศไทย ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกระจุกบนสันดอนของคลื่นลูกกระนาดริมหนองน้ำ (ชาวบ้าน เรียกว่าหนองฮา) และบางส่วนเรียงรายตามสองฟากฝั่งของถนน รพช. ที่ตัดเลียบด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ภายในบริเวณหมู่บ้านปกคลุมด้วยพืชผลประเภทต่างๆได้แก่ มะม่วง มะกรูด มะนาว มะพร้าว ขนุน กลั้ว เป็นต้น รอบหมู่บ้านเป็นป่าโปร่งที่ถูกถางให้โล่งเพื่อใช้เป็นที่ทำนาเมื่อประมาณ 2-3 ช่วงอายุคนที่ผ่านมา ถัดไปทางทิศใต้ประมาณ 3 ก.ม. เป็นลำห้วยขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านอาศัยหาสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ มารับประทานในช่วงหน้าแล้ง (ชาวบ้านเรียกว่า ห้วยไส้ไก่)

ที่ตั้ง

ชุมชนหมู่บ้านโรราตั้งอยู่ในพิกัดคงที่ทางภูมิศาสตร์ 48PUC 715-514 ระวาง 5740I ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดร้อยเอ็ดตามทางหลวงจังหวัด สาย 2043 ร้อยเอ็ด-พนมไพร ประมาณ 34 กม. และอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภออาจสามารถประมาณ 10 กม. ตามถนนลูกช้าง รพช.สายคอนกลาง-อัน รอ.1107

ชุมชนหมู่บ้านโหรา ตั้งอยู่บนสันดอนของคลื่นลูกกระนาบด้านทิศตะวันออกของแหล่งน้ำขนาดใหญ่ถัดจากดอนปู่ตาเข้ามา ขยายลดหลั่นตามระดับความสูงลาดลงไปทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันออกเมื่อเกิดครอบครัวยุใหม่ ล้อมรอบหมู่บ้านจะเป็นป่าโปร่งที่ชาวบ้านถางไว้เป็นพื้นที่ทำนา ต่อมาเมื่อทางราชการสร้างถนน รพช.สายดอนกลาง-อัน เลียบทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนอพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนเรียงรายตามสองฟากฝั่งของถนน

การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งหลักแหล่งชุมชนของชุมชนหมู่บ้านโหรา มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดของ ดร. ศรีศักร วัลลิโภดม (อ้างจาก ธวัชชัย จักสาน 2534: 254) ที่กล่าวว่า การตั้งหลักแหล่งชุมชนชาวอีสานรอยทั่วไปตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มใกล้แหล่งน้ำ เช่น ลานน้ำ หรือหนองบึง เนื่องจากมีพื้นฐานในการเพาะปลูกข้าว (Paddy cultivation) ต่อมาการติดต่อกับสังคมภายนอกมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้น ทำให้เงื่อนไขเส้นทางการคมนาคมเป็นตัวแปรแทรกซ้อนเพิ่มเติม

บริเวณทำเลที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านโหรามีความสัมพันธ์กับแหล่งที่มาหากิน ได้แก่ การอยู่ใกล้กับพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำนาเพาะปลูกข้าวไว้กิน เป็นอาหารหลักและอาจเพาะปลูกพืชประเภทอื่นเสริมบ้างหลังจากฤดูการทำนา ตั้งอยู่บนที่ดอน ซึ่งเป้าหมายเพื่อหลีกเลี่ยงจากน้ำท่วมถึงในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านจะมีพื้นที่แห่งหนึ่งซึ่งอาจจะอยู่หลังบ้าน หรือห่างออกไปในบริเวณหมู่บ้านไม่ไกลนักไว้สำหรับเพาะปลูกพืชผักผลไม้ ปลูกหญ้าเลี้ยงวัว หรือพืชไร่พวกข้าวโพด ถั่วฝักยาว อ้อย ถั่วลิสง ฯลฯ เพื่อใช้ทำขมในงานเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านเรียกว่า "ที่สวน" ขณะเดียวกันที่สวนก็กลายเป็นที่สร้างบ้านของบุตรหลานเมื่อออกรือนเป็นครอบครัวใหม่ต่อไป มีความสัมพันธ์กับ "แหล่งน้ำ" ที่ใช้เป็นแหล่งหาอาหารกินตลอดปี ซึ่งได้แก่ "หนองฮา" ที่อยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน และ "ห้วยไล่ไก่" ที่อยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน นอกจากนั้น ชาวบ้านจะสงวนพื้นที่บางส่วนไว้สำหรับเป็นที่สร้าง "วัด" และพื้นที่ป่าบางส่วนไว้เป็นที่สิงสถิตวิญญาณของ "ปู่ตา" เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ (ชาวบ้านเรียกว่า "ดอนปู่ตา") บริเวณ "ดอนปู่ตา" จะอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านถัดจากแหล่งน้ำสาธารณะ (หนองฮา) เข้ามา ปัจจุบันถูกถางไว้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้าน เหลือไว้เพียง "ศาลปู่ตา" เล็ก ๆ บนจอมปลวกกับต้นไม้ใหญ่ 2-3 ต้น ส่วนวัดอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับเส้นทางการคมนาคมที่ชาวบ้านจะติดต่อกับภายนอก ซึ่งจะเห็นได้จากเมื่อทางราชการ

สร้างถนน รพช. สายตอนกลาง-อันเลียบทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนอพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนเรียงรายตามสองฟากฝั่งของถนน

ลักษณะของชุมชน

เมื่อเข้าไปภายในชุมชนหมู่บ้านโรหราจะพบว่า ภายในชุมชนมีการตัดถนนแบ่งพื้นที่ของชุมชนออกเป็นตาข่ายรูปสี่เหลี่ยมไว้ได้อย่างสวยงาม ซึ่งโดยเป้าหมาย เพื่อประโยชน์ในแง่ของการจัดระเบียบชุมชนให้สวยงามและสวยงามด้านการปกครอง ชาวบ้านจะแบ่งชุมชนของตนเองออกเป็นคุ้ม ต่างๆ ออกเป็น 3 คุ้ม ดังต่อไปนี้คือ

1. คุ้มกลาง ใต้แก่ กลุ่มครัวเรือนดั้งเดิมที่แรกเริ่มอพยพมาตั้งชุมชน คุ้มกลางจะเป็นที่ตั้งของบริการสาธารณะต่าง ๆ ใต้แก่ โรงเรียน ศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ศูนย์กระจายข่าวสาร ศูนย์การปกครอง เป็นต้น

2. คุ้มรัตนคูม ใต้แก่ กลุ่มครัวเรือนที่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งโดยเป้าหมายชาวบ้านต้องการที่จะแบ่งเขตการปกครองชุมชนออกเป็นอีกเขตหนึ่ง ซึ่งจะทำให้สามารถเลือกตั้งผู้นำหมู่บ้านได้อีก 1 คน

3. คุ้มหนองเรือ ใต้แก่ กลุ่มครัวเรือนที่อพยพและแยกจากครอบครัวหลักมาตั้งบ้านเรือนเรียงรายตามสองฟากฝั่งของถนน รพช. สายตอนกลาง-อัน คุ้มหนองเรือดูจะโดดเด่นในแง่ที่เป็นศูนย์รวมการประกอบกิจกรรมทางด้านศาสนาและความเชื่อ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของวัดประจำหมู่บ้าน และ"วัด" ยังเป็นผู้นำสำคัญในการพัฒนาทางด้านต่างๆของชุมชน

อาณาเขต

การแบ่งอาณาเขตพื้นที่ของชุมชนโดยทั่วไปของชาวบ้านแถบนั้นมักใช้ลำห้วย ร่องน้ำไหลและบริเวณป่าละเมาะที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง แต่ในบางครั้งชาวบ้านไม่สามารถใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการแบ่งได้ เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลุ่มซึ่งเป็นที่นาของชาวบ้าน การแบ่งอาณาเขตชาวบ้านจะบอกเพียงชื่อของทุ่งนาเท่านั้น

ชุมชนหมู่บ้านโรหรามีอาณาเขตติดต่อกับส่วนต่าง ๆ ดังนี้คือ

ทิศเหนือ จด ดอนข่อยและชุมชนบ้านหนองหว้า

ทิศใต้ จด ห้วยไส้ไถ่

ทิศตะวันออก	จุด	ทุ่งหนองจี่หมาและชุมชนบ้านแคน
ทิศตะวันตก	จุด	ร่องน้ำที่ไหลลงห้วยสีไ้แก่และชุมชนบ้านหนองหมู

สภาพทางภูมิศาสตร์

1. สภาพทั่วไป

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลแถบนั้น มีลักษณะเป็นโรคสลับแ่ง คล้ายคลื่นลูกกระนาด กล่าวคือมีเนินดินเตี้ยๆซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "โรคก" หรือ "ตอน" หรือ "เนิน" หรือ "เนิน" สลับกับแ่งที่ลุ่ม ซึ่งบางแห่งมีน้ำขังตลอดปีชาวบ้านใช้เป็นแหล่งหาอาหารในหน้าแล้ง บางแห่งเป็นทุ่งร่องน้ำท่วมขังเฉพาะในช่วงฤดูฝนชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการทำนาข้าว (Paddy cultivation) ด้านทิศใต้เป็นลำห้วยขนาดใหญ่ไหลทอดตัวผ่านไปทางทิศตะวันออก

2. ลักษณะทางภูมิประเทศของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านโหราตั้งอยู่บนสันดอนของคลื่นลูกกระนาด บริเวณที่ตั้งชุมชนแรกเริ่ม ซึ่งเป็นบริเวณกลางชุมชนจึงเป็นที่สูง แล้วลาดต่ำลงไปเป็นที่ดอนป่าโปร่งด้านทิศเหนือ ลาดต่ำลงไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ลุ่มขนาดใหญ่ น้ำท่วมขังเฉพาะฤดูฝนซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์เป็นที่ทำนาข้าว มีชื่อเรียกว่า "ทุ่งหนองแบน" พื้นที่ประมาณ 2,300 ไร่และ "ทุ่งหนองจี่หมา" พื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ ส่วนด้านทิศตะวันตกเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมขังตลอดปีกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ พื้นที่ประมาณ 13 ไร่ ชาวบ้านเรียกว่า "หนองฮา" ด้านทิศใต้เป็นที่ดอนป่าโปร่งที่ถูกฉางให้เร่งเพื่อใช้เป็นที่ทำนา แล้วลาดต่ำลงเรื่อยไปจดลำห้วยขนาดใหญ่ชาวบ้านเรียกว่า "ห้วยสีไ้แก่"

3. พื้นที่

โดยทั่วไปพื้นที่ของชุมชนหมู่บ้านโหรา เป็นที่ดอนป่าโปร่ง ที่ถูกฉางให้เร่งเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำนาเพาะปลูกข้าวและที่อยู่อาศัยเมื่อประมาณ 2-3 ช่วงอายุคนที่ผ่านมา พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3,638 ไร่ ซึ่งจำนวนเป็นที่อยู่อาศัย 143 ไร่ พื้นที่ทำนา 3,370 ไร่ พื้นที่สวน 110 ไร่ พื้นที่ทำไร่ 15 ไร่

4. ดิน

ลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนทราย น้ำซึมซับได้เร็ว อัตราการระเหยสูง ลึกลงไปประมาณ 1 เมตร เป็นดินเหนียวสีเหลืองปนหินลูกรังประปราย ถัดลงไปอีกจะเป็นชั้นของหินทรายแข็ง (โปรดดูตารางที่ 1) ซึ่งจากลักษณะของดินดังกล่าว ทำให้น้ำซึมซับอย่างรวดเร็ว

ในช่วงต้นฤดูฝน ครั้นต่อมาเมื่อฝนตกหนักดินอ่อนน้ำถึงชั้นของดินเหนียว จะทำให้น้ำท่วมขังอย่างรวดเร็วในบริเวณที่ลุ่ม แล้วเอ่อท่วมขังขึ้นมาจนถึงป่าโปร่งใกล้หมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการปักดำนาข้าว แต่เมื่อถึงช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนกุมภาพันธ์บริเวณตำบลแถบนั้นได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (เป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ผู้วิจัย) กลางวันแสงแดดกล้า อากาศร้อน แห้ง ลมกระโชกแรง (กลางคืนอากาศหนาวเย็น) ทำให้น้ำที่ท่วมขังระเหยและซึมซับไปอย่างรวดเร็ว ส่วนช่วงหลังจากเดือนกุมภาพันธ์คือเริ่มจากเดือนมีนาคมเป็นต้นไป แสงแดดกล้า อากาศร้อนและแห้ง เกิดปรากฏการณ์ miraj ระยิบระยับทั่วไป ชาวบ้านมักเรียกว่า "ช่วงฤดูแล้ง" พื้นดินไม่แตกกระแหง แต่จะเป็นฝุ่นละอองปลิวคลุ้งเมื่อลมพัดผ่าน ถัดลงไปใต้พื้นดินประมาณ 15 เมตรเป็นทะเลสาบน้ำบาดาลขนาดใหญ่ ซึ่งมีปริมาณน้ำมากเพียงพอที่จะพัฒนาขึ้นมาใช้ในการทำการเกษตรขนาดย่อมได้ (พรศักดิ์ ม่วงแก้ว อ้างจาก ธวัชชัย จักสาน 2534: 422) จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าพืชเศรษฐกิจที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในลักษณะของดินและชั้นของดินดังกล่าวได้แก่ มะกรูด มะนาว มะพร้าว มะม่วง มะขามเปรี้ยว ขนุน

ตารางที่ 1 แสดงชั้นของดินและหิน

ระดับชั้น	ความลึก/ฟุต	ประเภทของดิน/หิน
1	0 - 5	Sand clay ชั้นผิวดินเป็นดินทรายและดินเหนียว
2	6 - 10	Latterith + Sand clay มีหินลูกรังผสม
3	11 - 15	Yellow clay เป็นดินเหนียวสีเหลือง
4	16 - 20	Writh clay ดินเหนียวปนหินทราย
5	21 - 65	Brown sand stone หินทรายสีน้ำตาล
6	66 - 105	Brown sand stone + Sheel หินทรายละเอียด
7	106 - 140	Brown sand stone หินทรายแข็ง

ที่มา หน่วยชุดเจาะน้ำบาดาลจังหวัดร้อยเอ็ด

5. แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนหมู่บ้านโรราอาจจาเนกออกได้เป็น แหล่งน้ำผิวดินและ แหล่งน้ำใต้ดิน

1) แหล่งน้ำผิวดิน

- ห้วยลำไถ้ เป็นลำห้วยขนาดใหญ่ทางทิศใต้ของชุมชนประมาณ 3 กิโลเมตรไหลทอดตัวผ่านไปทางทิศตะวันออกทะลุออกกล้าน้ำชีในเขตอำเภอพนมไพร

- หนองโรรา หรือหนองฮา เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกของชุมชน มีพื้นที่ประมาณ 24 ไร่ เดิมชาวบ้านใช้เป็นแหล่งหาอาหารได้ตลอดปี ต่อมาเมื่อได้รับงบประมาณขุดลอกจากทางราชการเมื่อปี พ.ศ.2528 คณะกรรมการหมู่บ้านได้นำปลามาปล่อย จึงมีการหวงห้ามจับปลามาเป็นอาหาร อนุญาตเพียงนำสัตว์เลี้ยงลงไปเล่น ต้ม อาย กินได้เท่านั้น

- หนองเรือ หรือหนองเฮือ เป็นหนองน้ำขนาดเล็ก พื้นที่ประมาณ 7 ไร่ อยู่ทางทิศเหนือของชุมชนติดกับวัดประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านนำปลามาปล่อยเพื่อเป็นอาหารต้อนรับแขกหรือที่วัดเมื่อมีงานเทศกาลต่าง ๆ หรือบริภคกันเองขณะเตรียมงานเทศกาล บริเวณคันคูริมน้ำชาวบ้านใช้เป็นที่พักพิงพักผ่อนต่าง ๆ ไร่ประกอบอาหาร

- บ่อน้ำดินหรือบ่อขุดสาธารณะ เป็นบ่อน้ำที่ขุดนอกหมู่บ้านของชาวบ้าน ชาวบ้านสงวนไว้สำหรับดื่มในช่วงหน้าแล้ง เมื่อน้ำฝนในร่องแดงหมดแล้ว บ่อน้ำประเภทนี้มีทั้งหมดจำนวน 8 บ่อ

2) แหล่งน้ำใต้ดิน

แหล่งน้ำประเภทนี้ได้แก่ น้ำบาดาล ซึ่งความลึกปกติ (SWL) ของระดับน้ำอยู่ตื้นเพียง 14.70 ฟุตเท่านั้น การขุดเจาะสามารถกระทำได้โดยง่ายโดยขุดบ่อตอกที่ชาวบ้านประดิษฐ์ขึ้นเองช่วงหนึ่งชาวบ้านนิยมขุดเจาะบ่อบาดาลไว้ใช้เองภายในครอบครัวและบ้านใกล้เรือนเคียง มีทั้งหมด 46 บ่อ แต่ปัจจุบันบ่อบาดาลส่วนตัวมีความสำคัญลดน้อยลงไปชาวบ้านหันมานิยมใช้น้ำประปา ซึ่งได้จากน้ำบาดาลใต้พื้นดินขนาดลึก 140 ฟุต มีความสะอาดมากกว่า แต่จะมีปัญหาในเรื่องรสชาติขมเล็กน้อยเนื่องจากปกติชาวบ้านเคยชินอยู่กับการดื่มน้ำฝนหรือน้ำจากบ่อดินที่ชาวบ้านขุดตามทุ่งนา เมื่อน้ำประปาจากบ่อบาดาลมาดื่มจะรู้สึกว่ามีรสชาติจืดชืดไม่น่าดื่ม แต่หากเปิดฝาร่องทิ้งไว้สัก 2-3 วัน จะมีรสชาติดีขึ้นสามารถนำมาดื่มได้ ปัจจุบันจากชาวบ้านมีประปาใช้ทุกครัวเรือน (173 ครัวเรือน)

ภูมิอากาศ

ภูมิอากาศของชุมชนหมู่บ้านโรราโดยทั่วไปมีลักษณะร้อนและแห้งแล้ง อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 17-34 องศาเซนเซียส

ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนกรกฎาคม อากาศร้อนและแห้งแล้ง อุณหภูมิสูงถึง 34 องศาเซนเซียส มองเห็นไอความร้อน (miraj) กระทบระยิบระยับทั่วไป เกิดภาวะความแห้งแล้ง เกิดลมพายุขนาดเล็ก (ชาวบ้านเรียกว่า "ลมหัวกุด") หอบเอาดินทรายพัดปลิวคละคลุ้งตามท้องทุ่ง

ฤดูฝน อยู่ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม บางปีมีฝนตกมากถึง 2,400 ม.ม. แต่น้ำไม่ค่อยท่วมขัง เนื่องจากพื้นดินเป็นดินปนทราย สามารถซึมซับน้ำได้อย่างรวดเร็ว

ฤดูหนาว อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวและแห้งทำให้ผิวหนังแตกกระแหง อุณหภูมิประมาณ 17 องศาเซนเซียส

การคมนาคม

ชุมชนหมู่บ้านโรราเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเมื่อเดินทางจากกรุงเทพมหานครด้วยรถโดยสารประจำทาง ตามถนนสายมิตรภาพถึงจังหวัดร้อยเอ็ด แล้วต่อรถประจำทางสาย ร้อยเอ็ด-พนมไพร ตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2043 ไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 30 กิโลเมตร ถึงบ้านดอนกลาง แล้วเช่ารถรับจ้างประเภทสามล้อ-เครื่องหรือรถจักรยานยนต์แยกยกขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามถนนลูกรัง รพช. สาย ดอนกลาง-อ้น หมายเลข รอ.1107 ประมาณ 6 กิโลเมตร ผ่านโรค ป่าโปร่งและชุมชนหมู่บ้านอีก 2 ชุมชน แล้วข้ามทุ่งนาผืนกว้าง ก็จะถึงชุมชนเป้าหมาย

ส่วนอีกเส้นทางหนึ่ง ที่ชาวบ้านนิยมใช้เดินทางติดต่อกับตัวเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่ เส้นทางสาย "ปากทางบ้านสายจ่อง" เส้นทางสายนี้แม้ถนนจะไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากเป็นถนนลูกรังและดินเหนียวอัดเป็นบางช่วง (สร้างด้วยเงินโครงการเงินผัน) หน้าแล้งผิวถนนเป็นคลื่น บางแห่งเป็นหลุมลึกเกือบหนึ่งฟุต หน้าฝนเป็นโคลนตม แต่จะมีข้อดีตรงที่สามารถตัดตรงจากหมู่บ้านขึ้นสู่ถนนราดยางทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2043 ได้ใกล้กว่าเส้นทางสายแรก

ผู้วิจัยเลือกใช้เส้นทางสาย"ปากทางบ้านสายจ่อง" เข้าสู่ชุมชน โดยนั่งรถประจำทางสาย ร้อยเอ็ด-พนมไพร จากร้อยเอ็ดมุ่งสู่อำเภออาจสามารถ ตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2043 ประมาณ 26 กิโลเมตร ถึงปากทางบ้านสายจ่อง แล้วว่าจ้างรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างให้

เข้าไปยังชุมชนเป้าหมาย ด้วยสนนราคาค่าจ้างประมาณ 20 บาท

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านโหรา

1. ภูมิหลังความเป็นมา

การศึกษาทางโบราณคดีในดินแดนแถบภาคอีสานของไทยพบว่า ดินแดนแถบนี้มีผู้คนอาศัยอยู่นับย้อนขึ้นไปเป็นหมื่น ๆ ปี ผ่านขั้นตอนความเจริญจากสังคมล่าสัตว์มาเป็นสังคมกสิกรรมประมาณ 5,600-2,000 ปี มีความเจริญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีก่อนรับอารยธรรมจากจีนและอินเดีย ต่อมาในตอนต้นพุทธกาลเมื่ออารยธรรมจากอินเดียแพร่กระจายเข้ามา จึงได้พัฒนามาเป็นชุมชนแบบเมือง มีเจ้าผู้ครอง และพัฒนาการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ สมัยประวัติศาสตร์เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากอาณาจักรเจนละ ต่อมาพุทธศตวรรษที่ 16-18 กระแสวัฒนธรรมจากกัมพูชาได้แผ่กระจายเข้ามา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 ดินแดนแถบลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำชีตอนบนตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มเป็นต้นมา

สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. 1896) โดยเฉพาะก่อนขึ้นครองราช พระองค์ได้นำกองทัพจากกัมพูชา (ในฐานะราชบุตรเขยของกษัตริย์กัมพูชา) เข้ามาในดินแดนแถบภาคอีสานรวบรวมกำลังอยู่ที่ร้อยเอ็ด (เก่า) และเมืองอื่นๆ แล้วจึงยกกองทัพไปตีเมืองขวา (หลวงพระบาง)ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ รวบรวมดินแดนต่างๆ เข้าเป็นอาณาจักรล้านช้าง ดินแดนแถบภาคอีสานส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างเรื่อยมา (ยกเว้นแถบเมืองนครราชสีมา) จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) ต่อมาในปี พ.ศ. 2250 ได้เกิดการแย่งแย่งอำนาจกันในกลุ่มผู้นำ ทำให้ศูนย์กลางอำนาจถูกแบ่งแยกออกเป็นหลายอาณาจักรบางกลุ่มได้แตกหนีเข้ามาครอบครองเขตเมืองทุ่งหรือทุ่ง (ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) บุตรหลานของเจ้าเมืองทุ่งได้สร้างเมืองใหม่ๆ ขึ้นมาอีกมากกว่า 15 หัวเมือง เช่น สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ ชนบท ขอนแก่น มหาสารคาม เป็นต้น (ไพฑูริย์ มีกุศล อ้างจาก รัชชชัย จักรสาน 2534: 111-117) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านโหรานี้ น่าจะอพยพมาจากอาณาจักรล้านช้างประมาณปี พ.ศ. 2256

2. ชุมชนหมู่บ้านโหราสมัยประวัติศาสตร์

ชาวบ้านเล่าว่า เนินดินอันเป็นบริเวณที่ตั้งของโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ปู่ย่าตายายบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นที่ตั้งของวัดเก่า ชาวบ้านเล่าว่า เคยมี

ผู้พบเห็นเศษหินศิลาแลงขนาด 4" x 8" ที่เคลื่อนกลาอยู่ทั่วไปในบริเวณแถบนั้น ซึ่งน่าจะเป็นส่วนประกอบสำคัญของสิ่งก่อสร้างที่คนโบราณสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อ ต่อมาชุมชนโบราณดังกล่าวอาจประสบกับเหตุร้ายทำให้ต้องอพยพไปที่อื่น อย่างไรก็ตาม ช่วงชีวิตที่ผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนั้นก็ไม่มีใครเห็นวัดดังกล่าวเลย ชาวบ้านจึงปล่อยให้บริเวณนั้นเป็นป่ารก เป็นที่ฝังศพที่ตายแล้วไม่มีใครกล้าเข้าไปจับจองเอาที่ดินบริเวณแถบนั้นมาเป็นสมบัติส่วนตัว จนกระทั่งเมื่อความจำเป็นที่ต้องมีสถาบันการศึกษาเป็นรูปแบบ (formal education) ในการอบรมกล่อมเกลา (socialization) สมาชิกใหม่ของชุมชน ภายใต้การควบคุมดูแลของทางราชการ ชาวบ้านจึงถางพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้าน

การก่อตั้งชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านโรหาราตั้งขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่มีใครหลักฐานแน่ชัด ผู้วิจัยจึงประมาณว่าน่าจะเริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2455 เมื่อนายขุนปากดี (นายขุน โรหรานิคม) ต้องการสร้างหลักปักฐานให้แก่ครอบครัวของตนเอง จึงได้พาบุตรและภรรยาอพยพแยกตัวจากครอบครัวหลักที่บ้านแคน อพยพมาหักร้างถางพง จับจองเอาที่ดินบริเวณด้านทิศเหนือของหนองสา (หนองโรหารา) เป็นที่ทำกินแห่งใหม่ จับจองเอาที่ดินบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหนองสาเป็นที่ตั้งบ้านเรือนต่อมาจึงชักชวนเพื่อนบ้านอพยพมาอยู่ด้วย ผู้คนคงจะเห็นว่าบริเวณดังกล่าวเหมาะในการตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเป็นที่ดอนอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ สะดวกในการหาอาหาร บางแห่งเป็นบริเวณที่ลุ่มน้ำท่วมขัง สามารถใช้เป็นแหล่งทำนาปลูกข้าวได้ จึงเริ่มทยอยกันอพยพมาจับจองที่ทำกินและตั้งบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในระยะแรกนั้นมีครอบครัวที่อพยพมาอยู่ร่วมกับนายขุนปากดีประมาณ 7 ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวของนายเกต นายหลวงลอยอ นายเบา นายจารย์คำ นางทุมมา นายวัดและนายท่า ต่างใช้แรงงานในครอบครัวที่มีอยู่หักร้างถางพงจับจองที่ทำกินแห่งใหม่ ครั้นเมื่ออาณาจักรสุโขทัยล่มสลายเข้าไปถึงทางราชการจึงแต่งตั้งให้นายขุนปากดี (นายขุนโรหรานิคม) เป็นผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน เป็นตัวแทนของชาวบ้านในการติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐเมื่อนายขุนปากดีเสียชีวิต ชาวบ้านก็เลือกตั้งผู้นำของตนขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่บ้านสืบทอดกันมาจำนวน 6 คน จนกระทั่งปัจจุบันคือ นายประสิทธิ์ โรหรานิคม (พ.ศ. 2536)

ลักษณะเด่นของบ้านโหรา

1. เป็นหมู่บ้านที่ยังคงดำรงวิถีชีวิตแบบชาวอีสานดั้งเดิม

วิถีชีวิตของชาวอีสานโดยทั่วไปผูกพันอยู่กับการทำนาปลูกข้าวในที่ลุ่มน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนอาศัยแรงงานจากสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก หากไม่เพียงพอก็จะอาศัยแรงงานภายในชุมชนในรูปแบบของประเพณีการลงแขกต่าง ๆ เช่น ลงแขกคานา ลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกนวดข้าว ประเพณีการหลอนข้าว เป็นต้น หรือบางทีญาติพี่น้อง คนคุ้นเคยสนิทสนมพร้อมใจกันไปช่วยโดยไม่ได้บอกกล่าวกันล่วงหน้ากันแต่อย่างใด เครื่องมือในการทำงานของชาวอีสานจะเป็นแบบง่าย ๆ อาศัยวัสดุที่หาได้ตามธรรมชาติในท้องถิ่นของชาวอีสาน เช่น คราด ไร่ ทาจากไม้เนื้อแข็ง ในท้องถิ่น ไม้กวาดข้าวทาจากไม้ไผ่ ตังนวดข้าวทาจากปึกไม้ที่เหลื่อเศษไม้แรงงานจากสัตว์เลี้ยงทำงานที่หนักเกินกำลังความสามารถของมนุษย์จะทำได้ เช่น ใช้ควายในการไถนา ใช้วัวลากเกวียนขนข้าวยุ่งฉาง ชาวอีสานดั้งเดิมมักไม่ค่อยสนใจใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต เพียงอาศัยมูลของสัตว์เลี้ยง (วัว ควาย) ที่ปล่อยเลี้ยงตามทุ่งนาช่วงหน้าแล้งก็เพียงพอที่จะทำให้ต้นข้าวเจริญงอกงามได้ หรืออาจขมมูลวัวมูลควายตามคอกสัตว์ดูบ้าน ออกไปปรอยในที่นาเสริมบ้างในช่วงก่อนลงนา ในแปลงนาที่เห็นว่าต้นข้าวไม่เจริญงอกงามต้นัก การทำงานของชาวอีสาน พึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติในการหล่อเลี้ยงต้นข้าววิทยาการทางด้านชลประทานของชาวอีสานเป็นแบบง่าย ๆ เพียงขุดคันดิน (ชาวอีสานเรียกว่า คูแทะ) ให้สูงเพียงพอที่จะให้น้ำท่วมขังหล่อเลี้ยงต้นข้าว อาจปลูกพืชที่รากหนาตามคันดินเพื่อให้รากของพืชยึดดิน เช่น ต้นเสียว เป็นต้น

ชุมชนหมู่บ้านโหราเป็นชุมชนหมู่บ้านแถบภาคอีสานที่ยังคงดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน กล่าวคือวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำนาข้าว ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับการทำนาข้าวและน้ำที่ใช้ในการทำนา ยังคงหลงเหลืออยู่ให้เห็นจนปัจจุบัน เช่น ประเพณีลงแขกต่าง ๆ ประเพณีแฮกนา (แฮกนา) ประเพณีเลี้ยงผีตาแฮก ประเพณีบุญเบิกบ้านสู่ขวัญข้าวในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ประเพณีบุญข้าวจี่ บุญข้าวพันก้อน บุญบั้งไฟ บุญข้าวสาก (สารท) บุญข้าวประดับดิน ประเพณีไหลเรือไฟภูเขาหน้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชาวบ้านเริ่มนำเอาวิทยาการทางการผลิตสมัยเข้ามาใช้หลาย ๆ อย่าง เช่น การใช้เครื่องจักรกลไถและคราด แทนการใช้ควายเทียมไถ การใช้ปุ๋ยบำรุงดิน การใช้เครื่องจักรกลนวดข้าว เป็นต้น ดังนั้นชุมชนหมู่บ้านโหรา จึงน่าที่จะเป็นชุมชนหมู่บ้านตัวแทนของหมู่บ้านชาวอีสานหลาย ๆ ชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีการผลิตที่นำเอาวิทยาการสมัยใหม่จากภายนอกเข้ามาใช้ในชุมชน

2. เป็นชุมชนหมู่บ้านขนาดกลางและมีอาณาเขตแบ่งแยกกับชุมชนอื่นแน่นอนชัดเจน การศึกษาชุมชนในช่วงระยะเวลาที่จำกัด หากเป็นชุมชนขนาดใหญ่เกินไปย่อมเป็นอุปสรรคในการเก็บข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาชุมชนขนาดกลางและชุมชนที่เห็นว่ามีอาณาเขตของชุมชนชัดเจน ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนอื่น

ชุมชนหมู่บ้านโรหราเป็นชุมชนขนาดกลาง มีประชากร 167 คน จำนวนครัวเรือน 173 ครัวเรือน พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย 143 ไร่ มีอาณาเขตห่างไกลจากชุมชนอื่นดังนี้

ทิศเหนือ ห่างจากชุมชนบ้านหนองหว้าประมาณ 2 กิโลเมตร
 ทิศใต้ เป็นที่นา ห่างออกไปประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นลำห้วย
 ทิศตะวันออก ห่างจากชุมชนบ้านแคนประมาณ 2 กิโลเมตร
 ทิศตะวันตก ห่างจากชุมชนบ้านหนองหมุประมาณ 4 กิโลเมตร

3. ได้รับการจัดตั้งจากทางราชการให้เป็นหมู่บ้านผู้นำการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนาของทางราชการมุ่งจัดตั้งให้หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งในแต่ละตำบลให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง โดยเชื่อว่าการพัฒนานั้นจะกระจายไปยังชุมชนอื่นในละแวกตำบล และนั่น ชุมชนหมู่บ้านโรหราได้รับการคัดเลือกจากทางราชการให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างในปีงบประมาณ 2535 ดังนั้นโครงการพัฒนาต่างๆหรือการจัดสรรงบประมาณจากทางราชการจึงมุ่งเน้นที่ชุมชนหมู่บ้านโรหราเป็นลำดับแรก โดยเฉพาะโครงการพัฒนาที่ถือว่าเป็นโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นต้น

4. ความกระตือรือร้นในการพัฒนาของชาวบ้าน

การศึกษาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา มีความจำเป็นต้องคัดเลือกชุมชนที่ตื่นตัวทางการพัฒนาของคนภายในชุมชนในระดับสูง ซึ่งจะทําให้ทราบตัวแปรเงื่อนไขผลักดันให้คนในชุมชนกระตือรือร้นสนใจในการพัฒนา เพื่อเป็นกรณีตัวอย่างนำไปใช้กับชุมชนอื่น ชุมชนหมู่บ้านโรหราเป็นชุมชนที่เกิดใหม่เมื่อประมาณ 2 ช่วงอายุคนที่ผ่านมา ผู้คนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกนั้นมาจากถิ่นอื่น ต่างมีเป้าหมายเพื่อสร้างตนเอง ในลักษณะก่อร่างสร้างตนตามธรรมเนียมของครอบครัวใหม่ชาวอีสานในสมัยก่อน ที่เรียกว่า "การออกเรือน" ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวทําให้ผู้คนในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันต่อกันและกันเสมือนเครือญาติ มีความสามัคคีรักใคร่ปรองดอง ร่วมแรงร่วมใจสนใจการสร้างรูปแบบชุมชนในอุดมคติของตนเองในระดับสูง เมื่อได้รับการชี้แนะ

และการส่งเสริมจากทางราชการ จึงทำให้ผู้คนในชุมชนมีความกระตือรือร้นสนใจเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาในระดับค่อนข้างสูง

ข. ลักษณะทางประชากร

เชื้อชาติเผ่าพันธุ์

ชาวบ้านโหราสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าไทย-ลาว (อินทรโคตร 2527: 321 อ้างจากไพฑูรย์ มีกุล 2535: 111) อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง ประมาณปี พ.ศ. 2256 เนื่องจากการแย่งอำนาจกันของชนชั้นผู้ปกครองในอาณาจักรลาวสมัยนั้น (บุญช่วย อรรถากร 2522: 55-56 อ้างจาก ไพฑูรย์ มีกุล 2535: 117)

จำนวนประชากร

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2536) ชุมชนหมู่บ้านโหรามีประชากรทั้งหมด 767 คน จำนวนเป็นชาย 348 คน (ร้อยละ 45.4) หญิง 419 คน (ร้อยละ 54.6) ประชากรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 18-50 ปี จำนวน 389 คน (ร้อยละ 50.7) รองลงมาเป็นประชากรที่มีอายุระหว่าง 6-12 ปี จำนวน 80 คน (ร้อยละ 10.5)

ตารางที่ 2 ร้อยละแสดงช่วงอายุของประชากรจำแนกตามเพศ

ช่วงอายุ	หญิง	ชาย	รวม
1 วัน - 3 ปี	14	17	31 (4.0)
3 ปี 1 วัน - 6 ปี	20	8	28 (3.7)
6 ปี 1 วัน - 12 ปี	48	32	80 (10.5)
12 ปี 1 วัน - 14 ปี	33	21	54 (7.0)
14 ปี 1 วัน - 18 ปี	34	25	59 (7.7)
18 ปี 1 วัน - 50 ปี	198	189	389 (50.7)
50 ปี 1 วัน - 60 ปี	44	31	75 (9.8)
60 ปี 1 วันขึ้นไป	28	25	53 (6.9)
รวม	419 (54.6)	348 (45.4)	767 (100.0)

แหล่งที่มา: ข้อมูล กชช. 2ค. ปี พ.ศ.2536

รูปร่างลักษณะ

ชาวบ้านโหรามีรูปร่างลักษณะเหมือนคนไทยอีสานทั่วไป ได้แก่ รูปร่างสันทนต์ กายาสูงประมาณ 160-170 เซนติเมตร ผิวเนื้อดำแดง กระโหลกศีรษะกว้างกลม ผมสีดำเหยียดตรง ใบหน้าห้าวเหลี่ยม แบน นัยน์ตาสีดำกลมรีต จมูกแบน ตั้งจมุกหลุบลงไปเล็กน้อย ริมฝีปากผู้ชายค่อนข้างใหญ่ ผู้ชายจะสูงกว่าผู้หญิงเล็กน้อย ผู้หญิงสูงอายุจะมีรูปร่างอ้วนท้วม

อุปนิสัย

ชาวบ้านโหรามีอัธยาศัยไมตรีอันดี ยิ้มง่ายเป็นมิตรกับคนทุกคน ชอบทักทายถามไถ่เมื่อเห็นคนแปลกหน้า กุฏิกุจจอต้อนรับหาเข้ามาให้ดื่ม หวานอาหารมาให้รับประทาน บ้านใกล้เรือนเคียงรู้จักสนิทสนมกันเหมือนญาติ ช่วยเหลือจนเจ้าให้กำลังใจเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนหรือเจ็บไข้ได้ป่วย

รู้สึกเป็นมิตรและยินดีเมื่อมีแขกไปเยี่ยมเยียนบ้านใกล้เรือนเคียงจะมละมละตุ้มเจรจากพูดคุย ชอบเล่าเรื่องรวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ำให้ฟังโดยไม่ปิดบัง ชาวบ้านโหรามีความเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้ากระทำความผิดแม้ใจยังคิดอยู่ เมื่อสูงอายุชอบเข้าวัดฟังธรรม จาคีลภาวนาชำระจิตใจให้สะอาด โดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา ในวันพระปกติผู้สูงอายุจะนำข้าวปลาอาหารไปถวายพระและฟังเทศน์ในตอนเช้า ชาวบ้านโหรามีนิสัยรักความสงบ ไม่ค่อยมีปฏิกริยาในเชิงขัดแย้ง มักเชื่อฟังผู้นำ ทาตัวเป็นผู้ตามที่ดีทำให้ง่ายต่อการปกครอง ชอบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน โดยเฉพาะกิจกรรมทางด้านการพัฒนา

ภาษา

ชาวบ้านโหราสืบเชื้อสายมาจากเผ่าไทย-ลาว มีภาษาพูดที่นิยมเรียกว่า "ภาษาลาว" แต่ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง สำเนียงภาษาพูดเป็นสำเนียงของภาษาอีสานกลาง ที่สามารถเข้าใจได้ทั่วภาคอีสาน

การแต่งกาย

ผู้หญิงชาวบ้านกลางคนโดยทั่วไปชอบใส่ผ้าถุงมัดหมี่ เสื้อลายดอกไม้ เสื้อหมากกะแหล่ง (มีลักษณะคล้ายเสื้อชั้นใน แต่ใหญ่ ปร่ง และปกคลุมร่างกายได้มากกว่า...ผู้วิจัย) หรือเสื้อคอกระเช้าสีสรรต่าง ๆ ขณะอยู่บ้านอาจใส่ผ้าธรรมดาค แต่เมื่อมีงานเทศกาลต่าง ๆ มักใส่ผ้าถุงมัดหมี่ลายสวยงาม ใส่เครื่องประดับตกแต่ง โดยเฉพาะเมื่อไปวัดหรือในงานประเพณีต่างๆ หญิงสูงอายุเมื่ออยู่บ้านเลี้ยงหลานจะแต่งตัวตามสบาย ใส่เสื้อคอกระเช้าสีขาวหรือสีขาวยกที่ไม่สวมเสื้อเลย หากไปวัดก็จะเปลี่ยนเป็นเสื้อลายดอกไม้สีขาวหรือสีอ่อน ๆ ผ้าถุงก็จะเป็นผ้าถุงมัดหมี่ลายสวยงาม ส่วนผู้ชายปกติจะใส่กางเกงขายาวเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืดเท่าที่หาได้ เมื่อไปทำงานในทุ่งนา ก็อาจจะใส่เสื้อสีค่อนข้างเข้มออกดำ หากไปวัดจะใส่เสื้อสีค่อนข้างอ่อนสุภาพ

สิ่งของเครื่องใช้

ชาวบ้านโหรส่วนใหญ่อับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ใช้หวดในการนึ่งข้าว ใช้กระดิ่งผึ่งและใช้ไม้ (ชาวบ้านเรียกว่า ไม้ค้อนตำ) พลิกข้าวไปมาเป็นการระบายไอน้ำ (ชาวบ้านเรียกว่า การส่ายข้าว) เมื่อไอน้ำระเหยพอประมาณจะนำมาใส่ใน "กระติบข้าว" ปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีการนำเอาสิ่งของเครื่องใช้สมัยใหม่เข้าไปใช้ในครัวเรือน บาง

ครัวเรือนใช้หม้อหุงข้าวเจ้ารับประทานบางโอกาส มีโทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม เป็นต้น ปัจจุบันมีโทรทัศน์สี 67 เครื่อง ในจำนวน 173 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 38.2 การหุงต้มส่วนมากยังใช้ถ่านและฟืน มีบางครอบครัวที่ใช้เตาแก๊ส ในด้านสาธารณสุขภูมิภาคมีประปาหมู่บ้านใช้ทุกครัวเรือน แต่ถังตักน้ำก็ยังจำเป็นต้องใช้อยู่ ชาวบ้านใช้ถังน้ำพลาสติกที่ซื้อมาจากตลาด ส่วนมากนิยมซื้อเป็นคู่ บรรจุน้ำแล้วใช้ "ไม้คาน" ทาบ (ไม้คานทำจากไม้ไผ่หรือไม้เนื้ออ่อนเหนียว เช่น ไม้ตะแบก เป็นต้น) ภาชนะในการใส่อาหารยังเป็นจานสังกะสี ช้อนสังกะสี ใช้ถ้วยชามที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "ถ้วยกาไก่" ส่วนถ้วยชามจานกระเบื้องและช้อนสแตนเลสจะเก็บไว้ในตู้ จะนำมาใช้เมื่อมีแขกสำคัญ ๆ มาเยี่ยม ใช้กระต่ายขูดมะพร้าว (เหล็กหนามตีติดไม้คล้ายตั้ง) กระชอน กรองกะทิ กระตักน้ำร้อนชงนมให้ลูก บางครอบครัวใช้กระตักน้ำร้อนไฟฟ้า เครื่องใช้ทางการคมนาคม ชาวบ้านนิยมใช้รถจักรยาน ปัจจุบันมี 150 คัน จำนวน 165 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 95.4 มีรถจักรยานยนต์ 55 คัน จำนวน 58 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 33.5 เครื่องใช้ในการตัดปลาหรือจับปลา ยังคงมีใช้อยู่หลายครัวเรือน ได้แก่ ไซ ลอบ แห ซั้ง สวีง ตาง (ตาข่ายดักปลา) ยอ เครื่องใช้ในการเกษตร มีด พร้า จอบ เสียม ขวาน เครื่องใช้ในการก่อสร้าง ขโมน เลื่อย เหล่านี้ก็ยังมีใช้อยู่

เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีดั้งเดิมที่ชาวบ้านนิยมเล่นกัน ได้แก่ พิณ แคน ปัจจุบันไม่ปรากฏว่าชาวบ้านนำมาเล่นกัน การละเล่นเชิงบันเทิงใช้กลองยาว ฉาบ ฉิ่ง กลองทุ้ม (ชาวบ้านเรียกว่ากลองตุ้ม) เมื่อมีงานบุญตามประเพณีหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านมักจะไปว่าจ้างกลองยาวหมู่บ้านอื่นให้มาช่วยแห่ขบวน

ที่อยู่อาศัย

ลักษณะของบ้านเรือนโดยทั่วไปของชาวบ้านเป็นแบบใต้ถุนสูงโปร่ง ใช้เสาตั้งแต่ 9 ต้น เป็นต้นไป ใต้ถุนเรือนใช้เป็นคอกสำหรับสัตว์เลี้ยง เช่น วัวควาย เป็นต้น บริเวณใต้ถุนบ้านหรือบริเวณบ้าน ส่วนมากจะมีเตียงไม้ไผ่ หรือบางบ้านก็จะใช้ไม้กระดานแทนไม้ไผ่ ใช้เป็นที่นั่งนอนพักผ่อน พบปะสังสรรค์ในบรรดาลุ่มเครือญาติหรือบ้านใกล้เรือนเคียง ต้อนรับแขกที่มาเยือน

บ้านชั้นบน แบ่งเป็นบริเวณนั่งเล่น ห้องครัว ห้องนอน ห้องนอนสำหรับพ่อแม่จะอยู่ทางด้านทิศตะวันออก นอกนั้นเป็นของลูกๆ บางครอบครัวอาจจะมีห้องส้วม หมายถึงห้องนอนที่จัดไว้

สำหรับบุตรชายและบุตรสาวที่ยังไม่แยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก

บ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะถาวร ส่วนใหญ่มีผนังด้วยสังกะสีคือ 164 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 94.8 และมีผนังด้วยกระเบื้อง 11 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 6.3 ไม่มีบ้านที่ผนังด้วยหญ้าแฝก ลักษณะการสร้างบ้านส่วนใหญ่สร้างติดกัน อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มครอบครัว ในบริเวณที่ดินของฝ่ายภรรยา ห้องน้ำห้องส้วมส่วนมากจะแยกจากบ้านออกไปต่างหาก ห่างออกไปไม่กี่กิโลเมตร จะมีเพียงบ้านที่สร้างใหม่เท่านั้นที่สร้างห้องน้ำห้องส้วมไว้ภายในบ้านด้วย ปัจจุบันมีส้วมเป็นลักษณะส้วมน้ำราด 150 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 86.7

อาหารการกิน

ชาวบ้านโหรส่วนใหญ่อับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก กับข้าวที่รับประทานเป็นประจำ ได้แก่ ส้มตำปลาร้า แก้วบอง ป่นปลา แกงลาว แกงอ่อม ลาบ ก้อย ซอยห่าง ต้ม หมก คั่ว ปิ้ง จี่ ฯลฯ ปัจจุบันชาวบ้านรู้จักการทำอาหารประเภทผัด ทอด ต้มยำ เหมือนคนไทยทั่วไป ลักษณะการรับประทานอาหาร โดยนำอาหารใส่ถ้วย จานวางรวมกันในถาดหรือกระด้ง (ภาชนะไม้ไผ่สานกลมมีขอบ) ยกมาตั้งไว้บนเสื่อที่ปูเตรียมไว้ก่อนแล้ว เสร็จแล้วทุกคนก็จะมานั่งล้อมรอบถาดอาหาร รับประทานอาหารร่วมกัน โดยปั้นข้าวเหนียวจิ้ม หรือ คู้ยอาหารในถ้วยหรือชามยื่นเข้าปาก และทำไปเรื่อยๆจนกระทั่งอิ่มจึงไปดื่มน้ำ

การย้ายถิ่น

โดยทั่วไปชาวบ้านมีความรักถิ่นฐานของตนเองไม่อยากจะอพยพไปที่อื่น แต่ปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจบีบรัด ชาวบ้านไม่สามารถเลี้ยงตัวเองในชุมชนได้ ทำให้เกิดการอพยพไปทำงานที่อื่น โดยเฉพาะไปทำงานในตัวเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เป็นต้น การอพยพส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มของคนหนุ่มสาว ซึ่งมักจะไปเป็นเวลานาน 3-5 ปี อาชีพส่วนใหญ่ที่ไปทำได้แก่ ช่างทำกระเป๋า ช่างทำรองเท้า บางคนเมื่อมีฝีมืออาจทำเป็นธุรกิจส่วนตัวได้ การอพยพอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่กลุ่มของแม่บ้านที่ไปทำงานเป็นช่วงฤดู ส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพหาบเร่ระยะเวลา 15-30 วัน

อาชีพ

อาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ชุมชน ได้แก่ การทำนา ปลูกยาเตอร์กิต ปลูกผักขายตลาด ปลูกข้าวโพด ปลูกแตงโรม เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ส่งตรุษจีน เลี้ยงไก่ชน เลี้ยงเบ็ด หาบเร่ที่กรุงเทพฯ

เปิดร้านขายของชำ เปิดร้านขายอาหารและก๋วยเตี๋ยว เลี้ยงปลาตู้อ่างซีเมนต์ สหกรณ์ร้านค้า ช่างปลุกบ้าน ช่างตัดผม ช่างซ่อมรถจักรยานยนต์ ช่างเชื่อม ทอผ้ามัดหมี่ กิจการโรงสี แม่ค้าขายอาหารตามหมู่บ้าน บริการรถสามล้อเครื่อง ข้าราชการ ไปทำงานที่ฟาร์มไก่ ไปทำงานที่กรุงเทพฯ นายหน้าซื้อข้าว การรับจ้างทั่วไป และรายได้นอกกระบบรูปแบบอื่น เช่น ได้รับเงินเป็นของกำนัล ใต้ถุน เล่นการพนัน เล่นหวย เป็นต้น

ค. ลักษณะทางด้านอนามัยและสาธารณสุข

สภาพทั่วไป

ขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษา ชุมชนหมู่บ้านโหรากำลังได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ของทางราชการได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อสนับสนุนให้เป็นหมู่บ้านเป้าหมายนำร่องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ "ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)" งานสาธารณสุขที่กำลังดำเนินการให้ผ่านเกณฑ์ตามเป้าหมาย ได้แก่ "งานสาธารณสุขมูลฐาน" ซึ่งโดยหลักการมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับทางราชการในการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของตนเองในรูปขององค์กร โดยเชื่อว่าจะเป็นแนวทางที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพอนามัยได้ในลำดับต่อไปองค์กรดังกล่าวได้แก่ ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสข.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) โดยใช้ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศสมช.) เป็นศูนย์รวมในการปฏิบัติภารกิจ

องค์วัตถุ/หน้าที่เกี่ยวกับการให้บริการสุขภาพอนามัย

1. ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศสมช.)

ชุมชนหมู่บ้านโหราได้ถูกจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศสมช.) เมื่อปี พ.ศ. 2535 เป้าหมายหลักคือต้องการให้ศสมช. เป็นสถานที่ให้บริการสาธารณสุขมูลฐานแก่ชุมชน โดยกลุ่มอาสาสมัครที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่ม ผสข. จำนวน 5 คนเป็นผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ นอกจากนั้นยังอาจใช้เป็นสถานที่เอนกประสงค์ ได้แก่ เป็นศูนย์ประสานงานในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่าง อสม. เป็นแหล่งพัฒนาและถ่ายทอดความรู้ตลอดจนให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่ประชาชน เป็นที่เก็บวัสดุอุปกรณ์การแพทย์ ที่อาสาสมัครเข้าในการตรวจสุขภาพประชาชนและกลั่นกรองผู้ป่วยก่อนที่จะส่งต่อให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นศูนย์กลางสำหรับองค์กรต่าง ๆ ที่จะ

สนับสนุนทรัพยากรและวิชาการแก่อาสาสมัคร เป็นศูนย์ข้อมูลสาธารณสุขของหมู่บ้าน ศสมช. ของชุมชนหมู่บ้านโรหราบัจจุบันใช้สถานที่ร่วมกับสหกรณ์ร้านค้าของหมู่บ้าน

บทบาท/กิจกรรมของ ศสมช. คือการให้บริการสาธารณสุขมูลฐานในชุมชน ได้แก่

- 1) โภชนาการ ชี้แจงนำหนักเด็กและร่วมแก้ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร (รวมทั้งขาดธาตุไอโอดีน)
- 2) อนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัวติดตามหญิงมีครรภ์ให้ฝากท้องและตรวจครรภ์ตามกำหนด (รวมทั้งให้บริการชี้แจงนำหนักหญิงมีครรภ์ประจำทุกเดือน) ติดตามเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีตรวจสุขภาพเด็กตามกำหนด จ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดและถุงยางอนามัย
- 3) สร้างภูมิคุ้มกันโรค ติดตามให้มารดานำเด็กไปฉีดวัคซีนตามกำหนด
- 4) ควบคุมโรคประจำถิ่น กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย สืบวจสุนัขและช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขฉีดวัคซีนและกำจัดสุนัขเถื่อน เก็บอุจจาระส่งตรวจหาไข่พยาธิ เก็บตัวอย่างเลือดส่งตรวจหาเชื้อไข้มาลาเรีย เก็บเสมหะส่งตรวจหาเชื้อวัณโรค
- 5) จัดหาน้ำสะอาดและกำจัดสิ่งปฏิกูล กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์พาหะ (แมลง/หนู) สาธิตการเติมคลอรีนในน้ำบริโภค
- 6) รักษาพยาบาลเบื้องต้น รักษาพยาบาลเบื้องต้นตามอาการ ปฐมพยาบาลก่อนส่งต่อ
- 7) จัดหายาที่จำเป็น จัดหาและจำหน่ายยาสามัญประจำบ้าน จัดกลุ่มฟื้นฟูและพัฒนาการใช้สมุนไพรในท้องถิ่น
- 8) ทันทสาธารณสุข จัดนิทรรศการ สาธิตการแปรงสีฟัน จัดหาและจำหน่ายยาสีฟัน/แปรงสีฟัน
- 9) สุขภาพจิตชุมชน จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมการออกกำลังกาย
- 10) ป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัยและโรคไม่ติดต่อ วัดความดันโลหิตสูง ตรวจน้ำตาลในปัสสาวะ จัดศูนย์ชุมชนบำบัดและฟื้นฟูสมรรถนะผู้พิการ
- 11) คุ้มครองผู้บริโภค จัดตั้งชมรมคุ้มครองผู้บริโภค
- 12) ป้องกันเอดส์ จัดนิทรรศการ ป้ายนิเทศ จัดรายการหอกระจายข่าวเพื่อให้ความรู้อันตรายและการติดต่อ
- 13) ควบคุมป้องกันสิ่งแวดล้อม ตรวจคุณภาพแหล่งน้ำบริโภคของชุมชน

2. หอกระจายข่าว

เป็นองค์กรที่ให้ความรู้และการกระจายข่าวสารด้านต่างๆ ทางด้านสาธารณสุข และอื่น ๆ โดยอยู่ภายใต้การบริหารงานควบคุมดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ผสส. และ อสม.

3. กองทุนยา

จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2523 โดยจากการร่วมหุ้นของสมาชิกทุกครัวเรือน เพื่อจัดหาจากองค์การเภสัชกรรมมาจำหน่ายในราคาปกติ มีทุนดำเนินการในระยะแรก 1,700 บาท ต่อมาคณะกรรมการบริหารมีมติให้รวมกองทุนยาเป็นส่วนหนึ่งของกองทุนร้านค้าของหมู่บ้าน (สหกรณ์ร้านค้า) จนกระทั่งปัจจุบัน คณะกรรมการบริหาร ได้แก่ นายนิคม การกวี เป็นผู้จัดการ และ ผสส. อีก 15 คนเป็นกรรมการ

4. สถานีอนามัยประจำตำบลโหรา

ตั้งอยู่ที่ บ้านแคน หมู่ที่ 12 ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนหมู่บ้านโหราออกไปทางด้านทิศ ตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตร ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำอยู่ 3 คนคือ นางลาพัศ จันทรหนองสรวง นางสาวสังวาลย์ พรหมศิริเดช นางสาวภัทราวรรณ จีนเพ็ง

5. ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้ต้องการเลิกดื่มสุราและยาเสพติด

ตั้งอยู่ในบริเวณวัดบ้านโหรา โดยพระอาจารย์บุญทัน เขมธัมมิม และคณะสงฆ์ เป็นผู้บริหารงาน

6. โรงเรียนบ้านโหรา

ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านโหรา ทั้หน้าที่ดูแลรักษาสุขภาพขั้นพื้นฐาน ปฐมพยาบาล แก่เด็กนักเรียนก่อนนำส่งสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล

7. วัดบ้านโหรา

วัดเป็นสถาบันในชุมชนที่ให้บริการรักษาพยาบาลทางด้านจิตใจ และมีเป้าหมายในกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มอื่น

องค์กร/บุคคลที่ให้บริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย

องค์กร/บุคคลที่กำลังให้บริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยในชุมชนหมู่บ้านโหราปัจจุบันได้แก่

- เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
- ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.)
- อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

- ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศสมช.)
- คณะกรรมการบริหารหอกระจายข่าว
- คณะกรรมการบริหารกองทุนยา
- คณะกรรมการบริหารกองทุนสุขภาพ
- คลินิกแพทย์แผนปัจจุบัน
- หมอเถื่อนแผนปัจจุบัน
- หมอเถื่อนแผนโบราณ
- ผู้บริหารศูนย์ส่งเสริมสุขภาพที่ผู้ต้องการเลิกดื่มสุราและยาเสพติด
- กองทุนบัตรสุขภาพ
- ชมรมคุ้มครองผู้บริโภค
- โรงเรียนบ้านโหรา

หน้าที่ของการอนามัยและสาธารณสุข

การสาธารณสุขที่จัดบริการอยู่ในชุมชนหมู่บ้านโหราปัจจุบันอาจจำแนกออกได้เป็น 4 ลักษณะคือ การรักษาพยาบาล การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การฟื้นฟู ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการรักษาพยาบาลเท่านั้น

1. การรักษาพยาบาล

บริการทางด้านสาธารณสุขที่ชุมชนหมู่บ้านโหราได้รับในปัจจุบัน ทั้งบริการที่ได้รับจากรัฐและบริการที่จัดขึ้นกันเองภายในชุมชน จัดอยู่ในระดับค่อนข้างดี เมื่อเทียบกับหมู่บ้านใกล้เคียง ประกอบกับสวัสดิการทางด้าน การรักษาพยาบาลที่ได้รับในปัจจุบันอยู่ในระดับค่อนข้างดี ทำให้ชาวบ้านมีความสนใจในการระแวงระวังสุขภาพอนามัยในระดับที่สูงมาก หากเจ็บป่วยไม่สบายเล็กน้อยชาวบ้านจะไปซื้อยาที่สหกรณ์มารับประทานทันที ถ้าหากยังไม่หายชาวบ้านจะไปหาหมอที่สถานีอนามัยประจำตำบล ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านไปไม่กี่กิโลเมตร ถ้าเกินความสามารถของสถานีอนามัยที่จะทำการรักษาได้ ก็อาจถูกส่งไปยังโรงพยาบาลประจำอำเภอ และโรงพยาบาลประจำจังหวัดตามลำดับ ชาวบ้านจะได้รับการยกเว้นชำระค่ารักษาพยาบาล หากเป็นสมาชิกบัตรสุขภาพบัตรส่งเสริมสุขภาพ บัตรผู้สูงอายุ บัตรทหารผ่านศึกหรือบัตรผู้มีสิทธิพิเศษแล้วแต่กรณี

ก. บริการด้านการรักษาพยาบาล

เมื่อพิจารณาตามลักษณะที่มาของการให้การรักษาพยาบาลที่ชุมชนบ้านโหราได้รับในปัจจุบัน อาจจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะคือ บริการที่ได้รับจากภายนอกชุมชน บริการที่จัดขึ้นเองภายในชุมชน และบริการที่ทางโรงเรียนจัดให้

1) บริการจากองค์กรภายนอกชุมชน ได้แก่ สถานื่อนามัยตำบลโหราและโรงพยาบาลอำเภออาจสามารถ ซึ่งเป็นองค์กรของหน่วยงานสาธารณสุขจากทางราชการ งานหลักขององค์กรดังกล่าวคือ งานสาธารณสุขมูลฐาน งานจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนและงานโครงการบัตรสุขภาพและบริการรักษาโรคต่าง ๆ นอกจากนั้นยังได้รับบริการรักษาพยาบาลจากแพทย์แผนปัจจุบันตามคลินิกต่าง ๆ

งานสาธารณสุขมูลฐาน จากการสัมภาษณ์ นางลาพูล จันทร์หนองสรวง เจ้าหน้าที่สถานอนามัยตำบลโหราพบว่างานสาธารณสุขมูลฐานเป็นงานที่รับผิดชอบร่วมกันระหว่างโรงพยาบาลอำเภออาจสามารถกับสถานอนามัยประจำตำบลโหรา ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 มีเป้าหมายที่จะจัดบริการทางด้านสาธารณสุขให้แก่ชุมชน โดยหลักการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง (ในรูปของ ผสส.อสม.) และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดงานสาธารณสุขมูลฐานที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน จำแนกออกเป็น 14 งานย่อยได้ดังนี้คือ

- งานสุศึกษา ได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันสุขภาพและสื่อในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ได้แก่ การจัดรายการหอกระจายข่าว จัดแสดง (บอร์ด) นิทรรศการ จัดหาหนังสือเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ติดโปสเตอร์ ฯลฯ

- งานจัดหายาที่จำเป็นไว้ใช้ในหมู่บ้าน ชักชวนชาวบ้านร่วมหุ้นจัดตั้งกองทุนยา ซื้อมาจากองค์การเภสัชกรรมมาจำหน่ายตามราคาที่กำหนด

- งานรักษาพยาบาลง่าย ๆ ผสส.อสม.ที่ผ่านการอบรมแล้ว สามารถให้การรักษาโรคง่ายๆได้หลายโรค สามารถใช้ยาและตรวจวินิจฉัยโรคในขั้นต้นได้การปฐมพยาบาลการดำเนินโครงการบัตรสุขภาพ

- สร้างภูมิคุ้มกันโรค โดยการฉีดวัคซีนให้เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี ได้แก่ วัคซีนป้องกันโรคฉี่หนู ตับอักเสบบี โปลิโอ คอตีบ บาดทะยัก ไอกรณ หัดเยอรมัน

- งานควบคุมโรคประจำท้องถิ่น การใช้ทรายอะเบทหยอดตามร่องน้ำกำจัดยุงลายควบคุมใช้ เลือดออก การจัดทำส้วมที่ถูกต้องสุข

- ลักษณะป้องกันโรคอุจจารร่วงและโรคบิด การฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าหรือโรคติดต่ออื่น ๆ
- งานสุขาภิบาลและการจัดหาน้ำสะอาด สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม ความสะอาดบนบ้าน/บริเวณบ้าน อาหารที่ถูกสุขลักษณะ การกำจัดขยะ กำจัดน้ำโสโครก จัดหาที่เก็บน้ำดื่มสะอาดเพียงพอ ภายในครอบครัว (5 ลิตร/คน/วัน) ใต้ถุน การจัดหาห้อง ถึงเก็บน้ำฝน ประปาหมู่บ้าน การจัดหา/ใช้ส้วมที่ถูกสุขลักษณะ (กองทุนสุขาภิบาล)
- งานโภชนาการ อาหารที่ถูกสุขลักษณะและมีคุณค่าทางโภชนาการ การระแวดระวังสุขภาพของเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี ทุก ๆ 3 เดือน การผลิตอาหารเสริม จัดอาหารเสริมประเภทนมให้แก่เด็กที่ขาดสารอาหาร (โปรดดูภาคผนวก) ส่งเสริมการจัดอาหารกลางวันให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน
- งานอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว ใต้ถุน งานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของหญิงมีครรภ์ ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีการตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอดได้แก่ การฝากครรภ์ไม่ต่ำกว่า 4 ครั้ง การฉีดวัคซีน บริการท่าคลอด การดูแลสุขภาพของเด็กตั้งแต่เมื่อแรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี คำนึงเน้นในการเลี้ยงดูการวางแผนครอบครัวโดยวิธีต่าง ๆ เช่น การทาหมันชาย/หญิงใส่ห่วงอนามัย การใช้ยาคุมกำเนิด ฯลฯ การมีลูกไม่มากจนเกินไป (ไม่เกิน 2 คน)
- งานทันตสุขภาพ คำนึงเน้นในการแปรงฟัน การรักษาสุขภาพอนามัยในช่องปากและฟัน งานทันตสุขภาพในโรงเรียน
- สุขภาพจิต ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม/ฟังธรรม สร้างความรักภายในครอบครัวสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านสนามกีฬา สนามเด็กเล่นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่พักผ่อนผู้ติดยาเสพติด
- การควบคุมป้องกันโรคเอดส์ รณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ อันตรายที่เกิดและการป้องกัน
- การป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุ อุบัติภัยและโรคไม่ติดต่อ ใต้ถุน การตรวจร่างกาย เพื่อค้นหาอาการของโรคเบื้องต้น เช่น การวัดความดันโลหิต การตรวจวัดระดับน้ำตาลในบัสสาวะ การตรวจวัดสายตาความรู้เกี่ยวกับการดูแลป้องกันและรักษาโรคปวดข้อปวดเมื่อยอย่างง่าย ๆ การดูแลป้องกันการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ อุบัติภัยในครัวเรือน การจราจรและภัยธรรมชาติต่าง ๆ ตลอดจนการดูแลสุขภาพเบื้องต้นผู้สูงอายุ

- การคุ้มครองผู้บริโภค จัดอบรมให้ความรู้เบื้องต้น ตระหนักและสนใจต่อความปลอดภัยของการบริโภค สามารถดูแลหรือคุ้มครองตนเองและสมาชิกในครอบครัว ให้ได้รับความปลอดภัยจากการบริโภคอาหาร ยา การใช้เครื่องสำอางและวัตถุมีพิษ จัดตั้งชมรมคุ้มครองผู้บริโภค

- การป้องกันและแก้ไขมลภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเป็นภัย ให้ความรู้เกี่ยวกับการรณามัยสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงความสำคัญของสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ ได้แก่ รมัตระวังช่วยกันปลูกต้นไม้ ไม้ตัดต้นไม้รายไม้จำเป็น ไม้ก่อเหตุรำคาญแก่เพื่อนบ้านหรือชุมชน

โครงการศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศสมช.) เป็นโครงการของกระทรวงสาธารณสุขที่มีจุดประสงค์ให้ ศสมช. เป็นศูนย์ปฏิบัติการทางด้านสาธารณสุขของ ผสส. อสม. โดยให้การสนับสนุนการฝึกอบรมผู้ปฏิบัติการในศูนย์ฯ และอุปกรณ์ที่จำเป็น

โครงการบัตรสุขภาพ เป็นโครงการที่รัฐต้องการจัดสวัสดิการทางด้านการรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้าน โดยชาวบ้านครัวเรือนที่เป็นสมาชิกชาวบ้านจะได้รับบริการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลของรัฐได้ทุกแห่ง โดยไม่ต้องชำระค่ารักษาพยาบาลปัจจุบันมีครัวเรือนที่เป็นสมาชิกบัตรสุขภาพทั้งสิ้น 58 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.2

บริการรักษาโรคต่าง ๆ สถานอนามัยประจำตำบลหรืออยู่ห่างจากชุมชนหมู่บ้านหรือประมาณ 2 กิโลเมตร และโรงพยาบาลอำเภออาจสามารถอยู่ห่างประมาณ 10 กิโลเมตร หน้าที่โดยตรงของสถานพยาบาลของรัฐทั้งสองแห่งคือ การให้บริการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านหรือสามารถไปใช้บริการได้อย่างสะดวกโดยใช้เส้นทางลูกรัง รพช. สาย ตอนกลาง-อัน รอ.1107 ทุลออกไปจดทางหลวงจังหวัด สาย 2043 ร้อยเอ็ด-พนมไพร

คลินิกแพทย์แผนปัจจุบัน ชาวบ้านบางกลุ่มยังนิยมไปใช้บริการรักษาตามคลินิกแพทย์ในอำเภอที่นิยมกันมากที่สุดได้แก่คลินิกของ "หมอศักดิ์ดา" ชาวบ้านเล่าว่า "หมอสักดีตัวมีการเก็บประวัติคนไข้เหมือนกับโรงพยาบาล ยาของหมอสักดีตัวก็ดีนี่..."

บริการอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจนอกเหนือจากการให้บริการโดยรัฐที่น่าจะกล่าวไว้บ้าง ได้แก่ บริการนึ่งขายยาและเล่นกลขายยา นายนิคม การกวี เล่าว่า "เมื่อปีที่แล้วเคยมีนึ่งขายยามาฉาย ส่วนมากเป็นพวกยาสมุนไพร ยาแม่ลูกอ่อน ยาเกี่ยวกับโรคท้อง แต่ไม่ค่อยมีคนซื้อเท่าใดนัก..."

2) บริการที่จัดขึ้นเองภายในชุมชน ซึ่งมีองค์กรที่ทำหน้าที่ประสานสอดคล้องกันอยู่ 10 องค์กรคือ

2.1) ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) เป็นองค์กรในชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขมีเป้าหมายให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดบริการทางด้านสาธารณสุขร่วมกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการ หน้าที่หลัก 4 ประการคือ แจ้งข่าวสาธารณสุขแก่ชาวบ้านในเขตที่รับผิดชอบ รับข่าวสาธารณสุขและข่าวอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานจากชาวบ้าน ให้คำแนะนำ เผยแพร่ความรู้และชักชวนชาวบ้านในด้านสาธารณสุขต่างๆ ประสานงานสาธารณสุขและงานส่วนรวมอื่นๆในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีชาวบ้านที่เป็น ผสส. ทั้งหมดจำนวน 15 คน (โปรดดูในภาคผนวก)

2.2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ได้รับการจัดตั้งโดยเจ้าหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขจากผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) จำนวน 1 คน ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เช่นเดียวกับ ผสส. แล้ว ยังมีหน้าที่เพิ่มเติมอีก 5 ประการคือ ให้การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลตามอาการ ติดตามการรักษาและจ่ายยาให้แก่ผู้ป่วย ที่ได้รับการส่งต่อมาจากสถานบริการสาธารณสุข จ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดในรายที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้ตรวจแล้ว และถุงยางอนามัย เจาะโลหิตเพื่อตรวจหาเชื้อไข้มาลาเรีย เป็นแกนกลางในการประสานงานการดำเนินงานสาธารณสุขของหมู่บ้าน ระหว่างกลุ่มผสส. และกลุ่มผู้อื่นๆโดยการกระตุ้นจัดให้มีการวางแผนร่วมดำเนินงานสาธารณสุขของหมู่บ้าน

2.3) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) เป็นองค์กรหนึ่งในชุมชนที่ได้รับการจัดตั้งโดยเจ้าหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขเมื่อปี พ.ศ. 2535 มีเป้าหมายสนับสนุนให้กลุ่มอาสาสาธารณสุข และกรรมการหมู่บ้าน หรือกรรมการชุมชนสามารถบริหารจัดการสาธารณสุขมูลฐานที่เหมาะสม และมีคุณภาพในแต่ละชุมชนโดยการพัฒนาความรู้ความสามารถของอาสาสมัครจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติการในหมู่บ้านและสนับสนุนอุปกรณ์ที่เหมาะสม ผู้ปฏิบัติงานคัดเลือกจาก ผสส. มีจำนวนทั้งหมดชุดละ 5 คน ผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนเป็นวาระชุดละ 1 ปี กิจกรรมที่ดำเนินการ ได้แก่ (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน 2536: 3) จัดระบบข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้าน เผยแพร่ความรู้ข่าวสารด้านสาธารณสุขและการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์จปฐ. ประสานการพัฒนาหมู่บ้าน บริหารจัดการสาธารณสุขมูลฐานที่จำเป็น เช่น ชั่งน้ำหนักเด็ก ให้บริการตรวจครรภ์ ตรวจหลังคลอด ตรวจสุขภาพเด็ก จ่ายยาเม็ดคุมกำเนิด ให้ภูมิคุ้มกันโรคแก่เด็กและแม่ จัดหาและจำหน่ายยาสามัญประจำบ้านรวมทั้งการใช้สมุนไพรและการแพทย์แผนไทย

ให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ตรวจขั้นต้นเพื่อคัดกรองผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ทัศนสาธาณสุขและอื่นๆบำบัดและฟื้นฟูสมรรถนะผู้พิการ

2.4) ช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน กระทรวงสาธารณสุขได้คัดเลือกราษฎรผู้ที่มีความสนใจจำนวน 2 คนให้เข้าอบรมหลักสูตรช่างสุขภัณฑ์

2.5) กองทุนสุขภาพ เป็นเงินจำนวน 4,500 บาทที่ทางสาธารณสุขให้มาเพื่อให้ชาวบ้านจัดตั้งเป็นกองทุนกั๊ยมซื้อวัสดุในการก่อสร้างถึงน้ำฝน ส้วม ร่องน้ำฝนขนาดใหญ่ (ร่องแดง)

2.6) กองทุนบัตรสุขภาพ เริ่มดำเนินการเมื่อปี พ.ศ.2529 โดยครัวเรือนที่ชำระเงิน 300 บาทให้แก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อเป็นสมาชิกบัตรสุขภาพ สามารถไปใช้บริการรักษาสุขภาพตามสถานพยาบาลต่าง ๆ ของรัฐได้ทุกแห่งที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข และรักษาได้ทุกโรคโดยไม่ต้องชำระค่ารักษาพยาบาล ปัจจุบันมีครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกองทุนบัตรสุขภาพจำนวน 58 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.2

2.7) ชมรมคุ้มครองผู้บริโภค เป็นองค์กรชุมชนที่หน่วยงานของสาธารณสุขจัดตั้งขึ้นในกลุ่มผู้ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรคุ้มครองสุขภาพของผู้บริโภคแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับการบริโภคสินค้าประเภทต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งอาหารและยาด้วย

2.8) กองทุนยา เป็นองค์กรที่เกิดจากการร่วมทุนของชาวบ้านเพื่อจัดหายาสามัญประจำบ้านและยาที่จำเป็นมาใช้เพื่อจำหน่ายให้แก่ชาวบ้าน

2.9) หอกระจายข่าว เป็นองค์กรที่ให้ความรู้และการกระจายข่าวสารด้านต่าง ๆ รวมทั้งทางด้านสาธารณสุข โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างจากคณะผ้าป่าสามัคคีจากบ้านหนองหญ้าม้าอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจำนวนเงินประมาณ 9,800 บาท และอยู่ภายใต้การบริหารงานควบคุมดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน พสส.และ อสม.

2.10) บริการรักษาพยาบาลจากพระสงฆ์ เป็นการรักษาพยาบาลตามความเชื่อเดิมของชุมชน (Ethnomedicine) ที่ยังนิยมกันอยู่ เช่น

- การนำเด็กไปถวายพระ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "เอาเด็กน้อยไปคนพระ" ซึ่งชาวบ้านจะกระทำเมื่อเด็กคนนั้นเลี้ยงยาก หัวโตพุ่งโรกันตีบ ร้องไห้กระจองอแงเจ็บป่วยไข้ไม่สบายบ่อย ๆ พ่อ-แม่จะสันนิษฐานว่าเกิดจากการกระทำของผีร้ายต่าง ๆ จากนั้นพ่อ-แม่จะนำเด็กไปถวายพระ เชื่อว่าเด็กจะอยู่ภายใต้การดูแลของพระ อานาจบารมีของ "คุณพระพุทธร" จะคุ้มครองให้รอดพ้นจากการทำอันตรายจากผีร้ายต่าง ๆ

- การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา หรือ "ล้างพิธีล้างไส" ชาวบ้านเชื่อว่าชะตาของผู้สูงอายุป่วยเป็นไข้นั้นเป็นเพราะ "ดวงชะตาถึงกาล" หรือ "ชะตาขาด" หากทำพิธีสะเดาะเคราะห์เคราะห์หามยามร้ายต่าง ๆ ก็จะทำให้ผ่านพ้นไป อาการเจ็บป่วยไข้จะค่อย ๆ ทุเลาลงและหายไปในที่สุด พิธีกรรมนี้ชาวบ้านจะกระทำไปพร้อม ๆ กับการต่อดวงชะตาหรือต่ออายุให้กับผู้ป่วยซึ่งในความหมายก็คือเคราะห์กรรมของผู้ป่วยจะผ่านพ้นและอายุยืนยาวต่อไป
- การประพรมน้ำมัน ชาวบ้านเชื่อว่าน้ำมันเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่าน "การปลุกเสก" หรือ "สวด" ด้วยเวทมนต์คาถาแล้ว หากได้รับการประพรมหรืออาบจะเป็นเหมือน "เครื่องราง" ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากการกระทำอันตรายของผีร้ายต่างๆ หรือในอีกกรณีหนึ่งชาวบ้านเชื่อว่าอาการที่ เกิดอาการเจ็บป่วยไข้ไม่สบายนั้นเป็นเพราะถูกผีร้ายเข้าสิง หากได้รับการประพรมน้ำมันหรืออาบน้ำมนต์จะทำให้ผีร้ายออกจากร่างกาย อาการเจ็บป่วยไข้ไม่สบายต่างๆจะหายไปในที่สุด
- การผูกแขนด้วยฝ้าย ชาวบ้านเชื่อว่าฝ้ายที่ผ่าน "การปลุกเสก" หรือ "สวด" ด้วยเวทมนต์คาถาจะช่วยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากการกระทำอันตรายของผีร้ายต่าง ๆ หรือจับไล่ผีร้ายออกจากร่างกาย อาการเจ็บป่วยไข้ไม่สบายจะหายไปได้
- เป่ากระหม่อม ชาวบ้านที่ปวดศีรษะ นอนไม่หลับจะไปให้พระช่วยเป่ากระหม่อมและผูกแขนให้ อาการดังกล่าวจะหายไ
- แขนวพระป้องกันเหตุร้าย ชาวบ้านจะแขวนพระไว้ที่คอ เชื่อว่าบารมีของพระจะช่วยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากเหตุเภทภัยต่าง ๆ
- ข้าวหมั้น หมายถึง ข้าวที่ "ปลุกเสก" หรือ "สวด" ด้วยเวทมนต์คาถา ชาวบ้านเชื่อว่าหากได้รับประทาน "ข้าวหมั้น" จะทำให้ร่างกายแข็งแรง (อยู่ดีมีมีแสง) หายจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ
- การรับเศษอาหารจากพระ ชาวบ้านชอบรับประทานอาหารที่เหลือจากที่พระฉันเสร็จแล้ว เพราะเชื่อว่าอาหารที่พระฉันได้รับ "การปลุกเสก" หรือ "สวด" ด้วยเวทมนต์คาถา หากได้รับประทานจะทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ
- ศูนย์สงเคราะห์ผู้เลิกลืมสุราและยาเสพติด เป็นการให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องการเลิกดื่มสุราหรือยาเสพติดประเภทต่าง ๆ โดยอาศัยยาสมุนไพรผสมผสานกับความเชื่อเดิมของชาวบ้าน

2.11) บริการรักษาพยาบาลจากหมอเถื่อนและหมอทางไสยศาสตร์ การรักษาพยาบาลแบบสมัยใหม่ (Cosmopolitant) จากแพทย์ที่ไม่มีใบประกอบวิชาชีพยังได้รับความนิยมอยู่บ้างในชุมชน ในกรณีที่ชาวบ้านไปใช้บริการจากสถานพยาบาลของรัฐและ เอกชนแล้วแต่โรคนั้นไม่หาย หรือในกรณีที่ชาวบ้านเคยไปใช้บริการแล้วปรากฏว่าโรคที่ไปรักษานั้นหายจึงบอกเล่ากันต่อ ๆ มา หมอเถื่อนประเภทนี้ที่ได้รับความนิยมปัจจุบันคือนายหลง ฐูเฒ่า (ชาวบ้านเรียกว่าแพทย์หลง) มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านแค้น ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านโหราออกไปทางทิศตะวันออกประมาณ 2 ก.ม. ส่วนการรักษาจากหมอทางไสยศาสตร์หรือหมอน้ำมนต์ก็ยังได้รับความนิยมอยู่บ้างในบางโรค ได้แก่ โรคเกี่ยวกับกระดูก ตกจากที่สูง ควายชน เป็นต้น ซึ่งจะทำการรักษาโดยใช้น้ำสมุนไพรไปพร้อมกับการใช้เวทมนต์ หมอเถื่อนประเภทนี้ที่ได้รับความนิยมปัจจุบันเมื่ออยู่ด้วยกัน 3 คน คือ นายซารี บัวผัน นายชาย จันทบูรรม นายลาน ดังก้อง

2.12) ร้านขายยาในหมู่บ้าน ร้านค้าบางร้านในหมู่บ้านจะขายยาประเภทต่าง ๆ ที่ชาวบ้านนิยมรับประทานมาวางขายด้วย เช่น ยาหม่อง ยาปวดหาย ยาทัมใจ รวมทั้งยาชุดแก้ปวดแก้ไข้ประเภทต่าง ๆ

3) บริการรักษาพยาบาลที่จัดให้โดยโรงเรียน โรงเรียนเป็นองค์กรของรัฐที่อยู่ในชุมชนนอกจากการปฐมพยาบาลเล็กน้อยแล้วโรงเรียนไม่สามารถให้บริการการรักษาพยาบาลแก่ชุมชนได้โดยตรง แต่โรงเรียนสามารถให้บริการในรูปของการประสานงานตามโครงการ "บัตรสุขภาพ" ในโรงเรียน ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน (สพข.) กับกระทรวงสาธารณสุข ในการจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลให้แก่เด็กนักเรียนตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 หากเด็กนักเรียนได้รับอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยไม่สบายด้วยโรคต่างๆ ขณะที่อยู่ในโรงเรียน โรงเรียนจะทำหนังสือส่งตัวเด็กนักเรียนให้เข้ารับบริการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลทุกแห่งที่เป็นของรัฐ โดยไม่ต้องชำระค่ารักษาพยาบาล

จ. สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล

เมื่อพิจารณาสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลที่ชุมชนหมู่บ้านโหราได้รับปัจจุบัน อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

สวัสดิการที่ได้รับโดยตรงจากหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขได้แก่ การเฝ้าระวังรักษาสุขภาพอนามัยโดยสถานอนามัย ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 4 ช่วงคือช่วงแม่ตั้งครรภ์-

คลอด ช่วงแรกเกิด-อายุ 5 ปี ช่วงเข้าโรงเรียนประถมและช่วงออกจากโรงเรียน-เป็นผู้ใหญ่

1) ช่วงแม่ตั้งครรภ์-คลอด ระยะเวลาจะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากสถานอนามัยประจำตำบลหรือในงานอนามัยแม่และเด็ก และการวางแผนครอบครัว ชาวบ้านที่รู้ว่าตั้งครรภ์ จะต้องไปขึ้นทะเบียนฝากครรภ์กับทางสถานอนามัย และติดต่อกับเจ้าหน้าที่อย่างน้อย 4 ครั้งก่อนคลอด

บริการที่หญิงตั้งครรภ์จะได้รับคือ คำแนะนำในการรับประทานอาหารขณะตั้งครรภ์ (โภชนาการหญิงมีครรภ์) การดูแลสุขภาพอนามัยของแม่และเด็กในครรภ์ การฉีดวัคซีนป้องกันโรคบาดทะยัก คำแนะนำในการเลี้ยงดูเด็กหลังคลอด คำแนะนำและบริการในการวางแผนครอบครัว

2) ช่วงแรกเกิด-อายุ 5 ปี ระยะเวลาขึ้นอยู่กับภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดจากทางสถานอนามัยในงานอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว งานโภชนาการ งานสร้างภูมิคุ้มกันบริการที่ได้รับในช่วงนี้คือ คำแนะนำทางด้านโภชนาการของมารดาและทารก พัฒนาการของเด็กและการเลี้ยงดู การฉีดวัคซีนป้องกันโรคตามเกณฑ์อายุ การเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ

3) ช่วงเข้าโรงเรียนประถมศึกษา ช่วงนี้เป็นการประสานงานกันระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข งานหลักที่สำคัญคือ งานอนามัยโรงเรียน งานทันตสุขภาพ งานสร้างภูมิคุ้มกันโรคและโครงการบัตรสุขภาพบริการที่ได้รับช่วงนี้คือ จัดหายาส้วมอุปกรณ์อาบน้ำไว้ในโรงเรียน ตรวจสุขภาพ เฝ้าระวังสุขภาพปากและฟัน เช่น การแปรงฟันที่ถูกวิธี ชูดหินปูน การฉีดวัคซีนประเภทต่างๆจนครบอายุ 12 ปี บริการรักษาพยาบาลฟรีเมื่อเจ็บป่วยขณะอยู่ในโรงเรียน ตรวจหาไข้พยาธิ

4) ช่วงออกจากโรงเรียน-เป็นผู้ใหญ่ช่วงนี้บริการที่ได้รับโดยตรง ได้แก่ บริการรักษาพยาบาลฟรีตามโครงการบัตรสุขภาพ งานโครงการสาธารณสุขมูลฐาน โครงการ ศสมช. โครงการบัตรส่งเสริมประเภทต่างๆและงานโครงการย่อยอื่น ๆ

สวัสดิการที่รัฐจัดให้แก่บุคคลพิเศษ ได้แก่ สวัสดิการที่รัฐจัดให้แก่บุคคลที่หาคู่ประยชน์ให้แก่ประเทศชาติและชุมชน ผู้ที่ได้รับสวัสดิการประเภทนี้ ได้แก่

1. ข้าราชการ บุตร-ภรรยา บิดา-มารดาของข้าราชการและลูกจ้างประจำ

2. บัตรสงเคราะห์ทหารผ่านศึก รัฐจัดสวัสดิการแก่ทหารที่ผ่านศึก สงครามหลังปลดประจำการสามารถรับการบริการรักษาพยาบาลได้ฟรีทุกแห่งในสถานพยาบาลที่เป็นของรัฐ

3. บัตรสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย เป็นสวัสดิการที่รัฐจัดให้แก่ผู้มีรายได้น้อย โดยกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยผู้มีรายได้น้อยเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ. 2527 ซึ่งผู้มีรายได้น้อยตามเกณฑ์ที่กำหนด จะได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานพยาบาลของรัฐโดยไม่ต้องเสียค่ารักษาพยาบาล ปัจจุบันมีครัวเรือนที่ได้รับสวัสดิการดังกล่าว 63 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 35.0

4. บุคลากรของกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ ผสส. อสม. และผู้ปฏิบัติงานใน ศสมช.

5. บัตรผู้สูงอายุ 60 คน

2. การปฏิบัติเกี่ยวกับหญิงมีครรภ์ แม่และเด็ก

ก. หญิงมีครรภ์

งานอนามัยแม่และเด็ก และการวางแผนครอบครัว เป็นงานหนึ่งของงานสาธารณสุขมูลฐาน ดังนั้นหญิงมีครรภ์ในปัจจุบันจะได้รับความเอาใจใส่เป็นอย่างดี เริ่มเมื่อแรกรู้ว่าตั้งครรภ์ชาวบ้านจะไปฝากครรภ์กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบล ชาวบ้านจะได้รับบริการตรวจสุขภาพของแม่และเด็ก ตรวจจريبเลือด ความเข้มข้นของเลือด (ฮีโมโกลบิน/ฮีมาโตคริต) ตรวจหาเชื้อกามโรคเชื้อตับอักเสบบและโรคติดเชื้ออื่นๆ ฉีดวัคซีนป้องกันโรคบาดทะยัก คำนะเนนาในการดูแลรักษาสุขภาพของแม่และเด็กในครรภ์ ภาวะโภชนาการ ฯลฯ จากนั้นจะได้รับยาบำรุงสมุดมันที่สุขภาพแม่และเด็กแล้วจึงค่อยกลับบ้านไป ขณะที่อยู่ที่บ้านหญิงมีครรภ์ก็จะได้รับการติดตามดูแลจาก ผสส. และ อสม. อย่างใกล้ชิดและจะต้องไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลอย่างน้อย 4 ครั้งก่อนถึงกำหนดคลอด หรือเมื่อได้รับการนัดหมาย

เมื่ออยู่ที่บ้าน หญิงมีครรภ์จะทำงานตามปกติที่ไม่หนักจนเกินไปอาหารที่รับประทานก็เป็นปกติอย่างที่เคยรับประทานเท่าที่ทำได้ ไม่ได้สนใจแสวงหาประทานตามที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขแนะนำเท่าใดนัก นอกจากอาหารบางประเภทที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นของผิดเสียดังที่ไม่ควรรับประทาน (ชาวบ้านเรียกว่า ขะลา) ได้แก่ เนื้อควายเผือก ผักชะโอม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์นายบุญเพ็ง ไชยมีสุข ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พบว่าเมื่อก่อนหญิงมีครรภ์แทบจะไม่ค่อยได้รับการสนใจดูแล อาหารที่รับประทานหรือภารกิจงานก็จะทำเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น...บางคนตั้งครรภ์โดยไม่รู้ตัว (ชาวบ้านเรียกว่า "มีหนวก") ซึ่งกว่าจะรู้ก็เมื่อท้องโตเกือบจะคลอดแล้ว

๗. การคลอดบุตร

เมื่อครบกำหนดคลอดส่วนมากชาวบ้านจะไปคลอดที่โรงพยาบาล ซึ่งจากการสัมภาษณ์นางลาพัล จันทรหนองสรวง พบว่าร้อยละ 70.0 ชาวบ้านจะไปคลอดที่โรงพยาบาล และอีกร้อยละ 30.0 ไปคลอดที่สถานีนอนมัย ส่วนการคลอดที่บ้านไม่ว่าจะโดยผดุงครรภ์โบราณ (หมอนานะ) หรือโดยเชิญเจ้าหน้าที่สาธารณสุขไปดูแลที่บ้านด้วย ไม่มีเลยในปัจจุบัน ดังนั้นการคลอดจึงต้องพึ่งพาวิทยาการสมัยใหม่และผู้ชำนาญการทางด้านนี้โดยเฉพาะ ชาวบ้านบางคนที่มีบุตรเพียงพอกับความต้องการ อาจทำหมันหญิงหลังจากคลอดบุตรในช่วงนี้ได้

ส่วนการคลอดบุตรที่บ้านโดยผดุงครรภ์โบราณที่ชาวบ้านเคยปฏิบัติกันในรูปแบบย่าตายายจะเริ่มเมื่อรู้ว่าหญิงมีครรภ์จวนจะคลอด ชาวบ้านจะไปเรียกญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านให้มาช่วยดูบางคนจะเตรียม "หม้อกรรม" สำหรับอยู่ไฟ บางคนไปทำ "ผ้าแขนด่วง" สำหรับหญิงมีครรภ์จับคลอดลูก โดยใช้ผ้าจะมำผูกกับข้อบริเวณหน้าห้องนอนของคู่สามีภรรยาหญิงมีครรภ์จะนั่งคุกเข่าใช้สองมือจับ "ผ้าแขนด่วง" แล้วอืดลมเบ่งโดยมีผดุงครรภ์โบราณช่วยดันให้เด็กคลอดออกมาในท่าที่ถูกต้อง (เอาศีรษะออก) เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้วผดุงครรภ์โบราณจะใช้ผ้ามัดสายรกเป็น 3 ท่อนแล้วใช้ปากหอยกาบ (ชาวบ้านเรียกว่า หอยบ่วง) ตัดสายรกตอนที่ติดกับรก หยิบสายรกตอนที่ติดกับรกแต่ที่ปากของเด็ก นำเด็กไปล้างน้ำด้วยสบู่ขันไล บด "ขี้แมงหยอด" ผสมน้ำเล็กน้อยแปะไว้ที่สายรกข้างสะดือเด็ก ห่อเด็กด้วยผ้าอ้อมนำไปวางไว้ในกระดังพร้อมกับหนังสือมีดปลายแหลมและมีดจ้าว (กระดัง คือ เครื่องใช้สานด้วยไม้ไผ่) ซึ่งก่อนที่จะวางใส่กระดัง ชาวบ้านบางครัวเรือนจะมีพิธีกรรมที่เรียกว่า "พิธีสังลูก" ดังจะได้อธิบายต่อไป

เมื่อเด็กคลอดแล้วผดุงครรภ์โบราณจะใช้มือผลักที่ท้องน้อยของมารดาให้รอก่อนนำรกไปฝังที่ใต้บันได เมื่อกลับดินแล้วก่อไฟพบนปากหลุมจนกว่าจะครบกำหนดอยู่ไฟของมารดา เด็กบางคนจะนำรกไปฝังไว้ที่ตีนของจอมปลวก (ชาวบ้าน เรียกว่าปลวกหมูสี) ซึ่งแล้วแต่ความเชื่อของแต่ละบุคคล (ฝังที่จอมปลวกไม้ชำไฟเผา) เมื่อรอกออกแล้วชาวบ้านจะอาบน้ำให้มารดา

โรงลพพริก โรงลพกระเทียมผสมกับเกลือละลายน้ำให้ดื่มแล้วเข้าอยู่ไฟ (ชาวบ้านเรียกว่าอยู่กรรม) ซึ่งอาจใช้เวลา 7, 9 หรือ 15 วันขึ้นอยู่กับความอดทนหรือสุขภาพของมารดา

ค. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคลอดบุตร

พิธีสิ่งลูก เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านบางคนกระทำเมื่อนำเด็กมาวางไว้ที่กระดิ่ง กล่าวคือ เมื่อนำเด็กวางไว้ที่กระดิ่งแล้ว ชาวบ้านที่สูงอายุจะนั่งคุกเข่ายกกระดิ่งขึ้นเสมอออก ร้อนเป็นวงกลมเวียนซ้าย 1 รอบแล้วพูดว่า "คั้นนมลูกสูให้เอาไปมือนี่ กลายมือนี่มีหน้าแม่ นลูกกู" จากนั้นวางกระดิ่งลงแล้วเอาไม้ตีพริกตีขอบกระดิ่ง 1 ครั้ง ยกเด็กขึ้นแล้วกระดิ่งตั้งเดิม จนครบ 3 รอบ จากนั้นคนเฒ่าคนแก่จะนำผ้ามาผูกแขนให้เด็กก็เป็นอันเสร็จพิธี

ง. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการคลอดบุตร

1) ข้อห้ามเกี่ยวกับคนสีกลาย เสือ ผ่นและหนุมาณในขณะคลอดบุตรขณะที่หญิงมีครรภ์กำลังจะคลอดบุตร ชาวบ้านจะกันหรือห้ามคนสีกลาย เสือ ผ่นและลายหนุมาณเข้าไปในบริเวณนั้นเพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กกลัวไม่กล้าออกมา หรืออีกนัยหนึ่งจะทำให้คลอดยากนั่นเอง ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวผ่นคลายลงไปมากจนแทบจะไม่มีแล้ว

2) ทารกจะมีลักษณะนิสัยเหมือนคนตัดสายรก ชาวบ้านเชื่อว่าเด็กจะมีนิสัยเหมือนคนตัดสายรก ดังนั้นถ้าเลือกได้ ผู้ที่จะตัดสายรกให้กับเด็กชาวบ้านจะเลือกบุคคลที่มีบุคลิกภาพสุขุมเยือกเย็น แต่ส่วนมากเลือกไม่ค่อยจะได้ คนตัดสายรกส่วนมากจะเป็นผดุงครรภ์โบราณนั่นเอง ปัจจุบันยังมีความเชื่ออยู่บ้างเล็กน้อยแต่ชาวบ้านไม่อาจรู้ได้ ชาวบ้านบอกว่าเนื่องจากผู้ที่ตัดสายรกคือหมอที่โรงพยาบาล

3) การเอาสายรกและที่ปากของทารก เมื่อตัดสายรกเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะหีบสายรกข้างที่ติดกับรกมาและที่มุมปากด้านซ้ายแล้ววน 3 รอบพร้อมกับพูดว่า "ให้มึงเว้านา ตามึงเห็น เว้านาหุมีงไต้ยีน" ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนที่มีวาจาดี ไม่เป็นคนปลิ้นปล้อน หลอกลวง พูดตามที่ได้เห็นจริงตามที่ไต้ยีนมาจริงปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีการปฏิบัติ เนื่องจากพอคลอดเสร็จแล้ว หมอจะให้ญาติออกมาจากห้องคลอด

4) การเอาขี้แมงหอยคดผสมน้ำปะที่สะดือเด็ก "แมงหอยคด" เป็นแมลงชนิดหนึ่งคล้ายแตน ชอบสร้างรังด้วยดินให้ตัวอ่อนอยู่ตามผนังบ้าน รังของแมลงชนิดนี้ชาวบ้านเรียกว่าขี้แมงหอยคดชาวบ้านจะนำมาผสมน้ำเล็กน้อย แล้วนำไปปะไว้ที่สายรกข้างสะดือเด็ก

ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้สายรกแห้งและหลุดออกโดยเร็ว หรือถ้าหากสะดือเปื่อยก็สามารถใช้รักษาแผลได้เหมือนกัน ปัจจุบันไม่มีการปฏิบัติ แม้ความเชื่อจะหลงเหลืออยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ

5) การฝังรกไว้ใต้บันไดบ้าน เชื่อว่าจะทำให้เด็กรักถิ่นฐานเดิมของตนเอง คำว่า "ผญา" ที่กล่าวว่า "บ้านฝังสายแห่ บ้านแผ่สายบือ" ชาวบ้านเล่าว่าคนสมัยก่อนรักถิ่นฐานบ้านเดิมของตนเองไม่ค่อยอพยพโยกย้ายไปที่อื่นแต่เดี๋ยวนี้คนไม่ค่อยอยู่บ้านหนุ่มสาวจบจากโรงเรียนประจำหมู่บ้านจะไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือแต่งงานแล้วอพยพไปอยู่ที่อื่นสาเหตุมาจากการที่ไปคลอดลูกที่โรงพยาบาล นางพยาบาลเอารกไปทิ้งที่ไหนก็ไม่อาจรู้ได้

6) การก่อไฟเผารก เมื่อชุดดินฝังรกใต้บันไดบ้าน เอาดินกลบปากหลุมเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะก่อไฟที่ปากหลุมสูมไฟให้ติดเชื้อหรือลุกโรนอยู่เรื่อยๆ จนกว่าจะครบกำหนดอยู่ไฟของมารดา เชื่อว่าไฟจะริดาให้สิ่งชั่วร้ายหรือโรคภัยต่างๆ ออกจากมารดาได้ปัจจุบันไม่มีความเชื่อและไม่ปฏิบัติอีกแล้ว ชาวบ้านบอกว่าเนื่องจากการคลอดที่โรงพยาบาล หมอจะเอารกไปทิ้งที่ไหนไม่อาจรู้ได้

7) การฝังรกไว้กับปลวกหมูสี ชาวบ้านถือว่าปลวกหมูสีเป็นพระยาปลวก เชื่อว่าจอมปลวกหมูสีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันเหตุเภทภัยต่างๆ ที่จะมาทำอันตรายเด็กและมารดาได้ ปัจจุบันไม่มีความเชื่อและไม่ปฏิบัติอีกแล้ว เนื่องจากการคลอดที่โรงพยาบาล

8) ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีสิ่งลูก มีรากฐานมาจากความเชื่อ "การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏจักรสงสาร" ตามลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ มารดาและบุตรที่เคยทำบุญร่วมกันในชาติปางก่อนก็จะมาเกิดร่วมกันในชาตินี้ แต่บางครั้งอาจมีวิญญาณอื่นหลงเข้ามาเกิดโดยไม่ได้ตั้งใจได้ ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าวิญญาณเด็กเป็นของมารดาอื่นวิญญาณของมารดานั้นจะตามเฝ้าคอยดูแลและพยายามเอาวิญญาณของเด็กกลับไป ซึ่งจะทำให้เด็กตื่นกลัวร้องไห้กระจองอแงเลี้ยงยาก จึงต้องทำพิธีบอกกล่าวแก่วิญญาณของมารดาอื่นที่อาจเป็นเจ้าของวิญญาณของเด็กพิธีดังกล่าวเรียกว่า "พิธีสิ่งลูก" ซึ่งเมื่อประกอบพิธีแล้วเชื่อว่าจะทำให้เด็กเลี้ยงง่ายและโตเร็ว ปัจจุบันยังมีความเชื่อในกลุ่มผู้สูงอายุแต่ไม่ค่อยปฏิบัติกัน

9) ความเชื่อเกี่ยวกับฝ้ายผูกแขนและหลอด "หลอด" เป็นแผ่นโลหะทองแดงขนาด 2x4 ซม. ถึง 5x10 ซม. ลงยันต์และเวทมนต์คาถา ม้วนให้เป็นรูปทรงกระบอกร้อยด้วยฝ้ายใช้ผูกแขนหรือผูกคอหญิงแม่ลูกอ่อนชาวบ้านถือเป็นเครื่องรางประเภทหนึ่ง เชื่อว่าสามารถป้องกันการทำอันตรายจากวิญญาณของผีร้ายต่างๆ ได้ หากไม่มีหลอดก็อาจใช้เฉพาะฝ้ายผูกแขนและคอแทน

10) ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของในกระดังของทารก

- หนังสือชาวบ้านจะนำหนังสือ (อาจมีดินสอและปากกาด้วย) ไปวางไว้ในกระดังของทารกเชื่อว่า เมื่อโตขึ้นจะทำให้เด็กเรียนหนังสือเก่ง ปัจจุบันยังมีความเชื่อและปฏิบัติอยู่บ้างแม้ว่าไม่ทำให้ทารกนอนในกระดังเหมือนเมื่อก่อน (ปัจจุบันให้ทารกนอนเบาะ) ชาวบ้านก็จะนำหนังสือไปวางไว้หัวที่นอนของทารก

- มีดปลายแหลม ชาวบ้านจะนำมีดปลายแหลมไปวางไว้ในกระดังของทารกเชื่อว่า เมื่อโตขึ้นจะทำให้เด็กมีไหวพริบปัญญาเฉียบแหลม ปัจจุบันไม่เชื่อและไม่ปฏิบัติ

- มีดง้าว ชาวบ้านจะนำมีดง้าวไปวางไว้ในกระดังของทารกเชื่อว่า เมื่อโตขึ้นจะทำให้เด็กเป็นคนขยันทำมาหากิน ปัจจุบันไม่เชื่อและไม่ปฏิบัติ

จ. การอยู่ไฟหรืออยู่กรรม

หลังจากที่มารดาคลอดบุตรแล้วชาวบ้านจะอาบน้ำเย็นให้มารดา ไขกระดูก ไขกระดูกกระเทียมผสมเกลือละลายน้ำให้ดื่มแล้วอ้วกออกมา เลือดลมในร่างกายก็จะเข้าสู่ภาวะปกติ จากนั้นจึงให้เข้าอยู่ไฟ ชาวบ้านถือว่าการอยู่ไฟเป็นสิ่งที่ทรงมารมากในช่วงชีวิตของผู้เป็นมารดา จนกระทั่งชาวบ้านเรียกติดปากต่อมาว่า "อยู่กรรม" เนื่องจากต้องนั่งๆนอนๆที่ม้าน้ำร้อนผิงไฟจนแคร้ไม่ไผ่เป็นเวลานานถึง 7, 9 หรือ 15 วัน ไม่ว่าจะป็นหน้าหนาวหรือหน้าร้อน

ตั้งคำ "ผญา" ของชาวบ้านที่ว่า "กินน้ำร้อน นอนบนแม่สะแนน"

อาหารที่รับประทานขณะอยู่ไฟได้แก่ ข้าวเหนียวจิ้มเกลือ หรืออาจจลกลกริสต์ใส่เกลือผสมมะนาวเล็กน้อย แล้วปั้นข้าวเหนียวจิ้มรับประทาน ชาวบ้านเชื่อว่าหากรับประทานเนื้อหรือผักต่าง ๆ จะทำให้เกิดอาการผิตุส้านแดง

บางคนอยู่ไฟไปได้สัก 2-3 วันจะเกิดตุ่มตามตัว ตาเหลือง ผิวเหลือง วิงเวียนศีรษะแสดงว่าอยู่ไฟไม่ได้หรืออยู่ "กรรมร้อน" ไม่ได้ ต้องไปอยู่ "กรรมเย็น" โดยใช้น้ำร้อนประคบบริเวณท้องน้อยและหายาต้มมารับประทานเท่าที่หาได้ ซึ่งอาจใช้เวลาเท่ากับการอยู่ "กรรมร้อน" ก็ได้เมื่อครบกำหนดอยู่ไฟแล้ว ชาวบ้านจะเชิญ "หมอสูตร" (ผู้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์) มาทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นการปลอบใจ

ปัจจุบัน "การอยู่ไฟ" หรือ "อยู่กรรมร้อน" ไม่ค่อยมีแล้วหรือถ้าจะมีก็จะใช้เวลาระหว่าง 3-5 วันเท่านั้นเอง ส่วนมากหลังจากคลอดที่โรงพยาบาลแล้วก็จะกลับมาพักผ่อน

อยู่ที่บ้านกินยาตามที่หมอให้มา กินอาหารทุกอย่างเท่าที่มี ทำงานเป็นปกติเท่าที่ทำได้ บางคนพอคลอดเสร็จสัก 2-3 วันผากลูกให้พ่อแม่เลี้ยงที่บ้าน ตนเองลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ

ฉ. ความเชื่อเกี่ยวกับการอยู่ไฟหรืออยู่กรรม

ช่วงที่มารดาอยู่ไฟจะต้องต้มน้ำร้อน อาบน้ำร้อน นึ่งหรืออนคิงไฟ บนแคร่ไม้ไฟหรือไม้กระดานแผ่นเดียวขนาด 1x2 เมตร ชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยรักษาร่างกายของมารดาให้เป็นปกติมดลูกเข้าอู่เร็ว เมื่อออกจากการอยู่ไฟแล้วจะทำให้ร่างกายแข็งแรง หน้าตาสดใส ไม่มีโรคเบียดเบียน กินของแสลงก็ไม่เกิดอาการผิวดำแดง และการต้มน้ำร้อนมากๆ เชื่อว่าจะทำให้หน้านมมีมาก

ปัจจุบันความเชื่อยังมีอยู่บ้างหลังจากออกจากโรงพยาบาลแล้วยังให้หญิงแม่ลูกอ่อนอยู่ไฟประมาณ 3-5 วัน และแม้ว่าหมอที่โรงพยาบาลจะฉีดยาและให้ยามากินที่บ้านด้วย แต่ชาวบ้านบางคนยังนิยมเอายาแผนโบราณมาต้มและต้มน้ำร้อนๆ

ช. การปฏิบัติเกี่ยวกับทารก

ปัจจุบันวิทยาการทางการแพทย์มีความเจริญก้าวหน้าพอสมควรเมื่อหญิงมีครรภ์เข้ารับการตรวจในสถานพยาบาลแพทย์สามารถทำนายวันเดือนปีที่จะคลอดได้ ดังนั้นหญิงมีครรภ์จะต้องจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในการเลี้ยงดูเด็กไว้ให้พร้อม ได้แก่ ผ้าอ้อม ผ้าขนหนู ขวดนม ถูมือและเสื้อผ้าของทารกเป็นต้น ซึ่งส่วนมากชาวบ้านนิยมไปซื้อตามท้องตลาดทั่วไปเมื่อถึงวันคลอดชาวบ้านจะเช่ารถไปคลอดที่โรงพยาบาล และนำสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เหล่านั้นไปด้วยหลังจากคลอดแล้วจะใช้ผ้าขนหนูห่อตัวเด็กแล้วเช่ารถกลับบ้าน พอถึงบ้านก็จะวางเด็กให้นอนนิ่งอยู่ที่เบาะนุ่ม จากนั้นก็ไปทำธุระอย่างอื่น

ในระยะ 2-3 วันแรกมารดาบางคนอาจจะยังไม่มีน้ำนมให้เด็กดื่ม เมื่อเด็กร้องชาวบ้านก็จะเอาน้ำต้มที่ใส่ขวดนมเตรียมไว้แล้วให้เด็กดื่ม หรือถ้ามีก็จะให้นมเด็กดื่มเลย ในช่วงนี้ชาวบ้านจะยังไม่ป้อนข้าวเด็ก ชาวบ้านจะคอยสังเกตดูอาการของเด็กถ้าเด็กมีอาการท้องป่องและร้องไห้ ชาวบ้านจะเริ่มป้อนข้าวต้มผสมกล้วยป้อนให้เด็กเลยซึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 7-15 วัน จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงเด็กทารกของชาวบ้านขัดกับหลักการเลี้ยงเด็กแผนใหม่ ซึ่งตามหลักการเลี้ยงเด็กแผนใหม่จะต้องให้เด็กดื่มนมมารดาอย่างเดียว" โดยไม่ป้อนอาหารเลยเป็นเวลา 3 เดือน จากนั้นจึงค่อยป้อนข้าวผสมกล้วย และไข่แดงปลาผลไม้นื้อ คับเป็นลำดับ

เมื่ออายุมากขึ้น

นางลาพุล จันทรหนองสรวง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลโหรา ให้สัมภาษณ์ว่าเป็นสิ่งที่แก้ยากมากเพราะชาวบ้านแย้งว่าสมัยปู่ย่าตายายก็เลี้ยงมาอย่างนี้ ยังโตเป็นคนได้

ชาวบ้านจะป้อนข้าวผสมกล้วยสลับกับให้แม่ไปเรื่อย ๆ วันละ 2-3 มื้อ งบประมาณว่าเด็กนั่งได้จึงเริ่มป้อนข้าวผสมไข่แดง ปลา ตับ เนื้อและปนเบกันไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเด็กมีฟันจึงให้กินข้าวเหนียวปั้นและให้เข้าร่วมรับประทานอาหารกับผู้ใหญ่ไปเลย ซึ่งจะกินทุกอย่างเท่าที่มี

จากการสัมภาษณ์ นายบุญเพ็ง ไชยมีสุข ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน พบว่ามารดาของเด็กในบัจจุบันร้อยละ 50 ลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ โดยฝากเด็กให้อยู่ในความดูแลของตายาย ดังนั้นนมที่เด็กดื่มจึงเป็นนมผงที่ขายทั่วไปตามท้องตลาด

ชาวบ้านเล่าว่า ในสมัยปู่ย่าตายายหลังจากที่เด็กคลอดออกแล้วผดุงครรภ์โบราณจะใช้หอยกาบ (ชาวบ้านเรียกว่าหอยบ่วง) ตัดสายรก ใช้นิ้วมือควักเมือกในปากเด็กออกแล้วนำเด็กไปล้างน้ำด้วยสบู่ชันโลบต "จี๊แมงหยอด" ผสมน้ำเล็กน้อยและไว้ที่สายรกข้างสะตือเด็กห่อเด็กด้วยผ้าอ้อม (ได้จากผ้าจะม้ายหรือผ้าถุงเก่า ๆ) แล้วนำไปวางไว้ในกระด้ง ประกอบพิธีกรรมสิ่งลูก เสร็จแล้วคนเฒ่าคนแก่จะไปหีบหนึ่งสือ มีดปลายแหลมและมีดจ้าวมาวางไว้ในกระด้งรวมกับเด็กในกระด้ง หากเด็กร้องมารดาจะให้แม่เด็กหรือหากน้ำนมของแม่ยังไม่มามีก็จะใช้นิ้วมือควักน้ำให้เด็กดื่ม ขณะเดียวกันก็จะคอยสังเกตดูอาการของเด็ก หากเด็กท้องป่องและร้องไห้เมื่อใช้นิ้วมือเคาะดูที่ท้องของเด็กจะมีเสียงดังคล้ายคนท้องอืดชาวบ้านจะเริ่มป้อนข้าวเด็ก ซึ่งได้จากการเคี้ยวข้าวเหนียวผสมกับกล้วยตากแห้งผสมน้ำนมมารดาห่อด้วยใบสบู่ขาวหรือสบู่ดำ (ชาวบ้านเรียกว่า ใบเฉา) แล้วนำไปหมกไฟ หากหาใบสบู่ขาว/สบู่ดำไม่ได้ก็จะใช้ใบตองกล้วยแทนการป้อนข้าวทารกครั้งแรกมารดาบางคนจะเคี้ยวปลาดุกบั้งผสมกับข้าวเหนียวไปด้วย โดยเชื่อว่าเมื่อเด็กโตขึ้นหากเด็กไปขึ้นต้นไม้ เด็กจะใช้มือในการเกาะเกี่ยวต้นไม้ได้ดี จะไม่พลัดตกจากต้นไม้ ชาวบ้านจะป้อนข้าวกับกล้วยไปเรื่อย ๆ บางคนอาจป้อนเพียงวันละ 2 มื้อคือเช้าและเย็น มารดาที่ขยันจะป้อนทั้ง 3 มื้อ ชาวบ้านเชื่อว่า "ข้าว" เป็นสิ่งสำคัญในการเลี้ยงเด็ก ยิ่งป้อนบ่อยเท่าใดก็จะยิ่งทำให้เด็กโตเร็วและแข็งแรง จนกระทั่งเมื่อเด็กนั่งได้ซึ่งอายุประมาณขวบกว่าๆ หรือสังเกตจากการที่เด็กไม่ค้อยอยากกินข้าว ชาวบ้านจะเริ่มเปลี่ยนจากกล้วยมาเป็นไข่แดง ปลา เนื้อ ปนเบกันไป และให้กินร่วมกับผู้ใหญ่เมื่อโตขึ้น เด็กในช่วงนี้ส่วนใหญ่อยู่ในความดูแล

ของมารดา หากไปคุยเล่นกับเพื่อนบ้านก็จะอุ้มเด็กไปด้วย ถึงเหตุการณ์น่าจะอยู่ในความดูแลของเด็กที่มีอายุมากกว่าหรืออยู่กับตายายบนเตียงนอน หากโรคพอสักทีจะช่วยเหลือตนเองได้ชาวบ้านก็จะปล่อยให้วิ่งเล่นตามประสาโลกของเด็ก

ข. วิธีป้อนข้าวทารก

มารดาที่จะป้อนข้าวทารกจะเคี้ยวข้าวเหนียวผสมกับกล้วยตากแห้งแล้วคายออกมาคลุกกับน้ำนมมารดา ห่อด้วยใบสบู่ขาว/สบู่ดำหรือใบตองกล้วยแล้วนำไปหมกไฟ ระยะเวลาว่าข้าวที่หมกมีกลิ่นหอมมารับประทานจึงนำมาใส่ถ้วยหรือภาชนะอย่างอื่นแล้ววางไว้ เตรียมน้ำต้มใส่ชั้นหรือภาชนะอื่นแล้ววางไว้ จากนั้นมารดาจะนั่งลงเหยียดขาชิดกันนำทารกมาวางไว้หว่างขาให้ศีรษะหันเข้าหามารดาใช้กระดาษ/ใบตองกล้วยหรือภาชนะอย่างอื่นรองรับอุจจาระที่กันเด็ก จากนั้นก็เริ่มป้อนข้าวให้เด็ก โดยตอนแรกใช้มือวางนิ้วป้อนเด็กสัก 2-3 ครั้งแล้วจึงใช้มือหยิบข้าวป้อนสลับกันไปมา ระยะเวลาว่าเด็กอิ่มแล้วจึงนำไปอาบน้ำปะแป้งนอนอยู่ การป้อนข้าวเด็กทารกของมารดาในปัจจุบันจะต่างออกไปเล็กน้อย ได้แก่ บางคนอาจเปลี่ยนจากวางทารกไว้ที่หว่างขามาเป็นวางไว้ที่เข่า เปลี่ยนจากใช้มือหยิบข้าวมาเป็นใช้ช้อนกาแฟ อาหารที่ป้อนจะเปลี่ยนมาเป็นข้าวจ้างหรือข้าวเหนียวต้มแล้วบดให้ละเอียดผสมกับกล้วยหรือข้าวสำเร็จ (ข้าวซีเรียล) ที่วางขายทั่วไปตามท้องตลาด นำมาคลุกกับน้ำอุ่นผสมกับผิวกล้วยป้อนแทน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉ. ความเชื่อเกี่ยวกับการป้อนข้าวครั้งแรก

1) การป้อนปลาตุก การป้อนข้าวทารกครั้งแรกมารดาบางคนจะเคี้ยวปลาตุกบดผสมกับข้าวเหนียวไปด้วย โดยเชื่อว่าหากเด็กเป็นปายตันไม้เมื่อโตขึ้น เด็กจะเกาะเกี่ยวตันไม้ได้ดีไม่พลัดตกจากต้นไม้ได้ง่ายนัก ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีมารดาคนใดผสมเนื้อปลาตุกกับอาหารที่ป้อนทารกครั้งแรกเลย

2) ความเชื่อเกี่ยวกับใบเฉา (สบู่ดำ/สบู่ขาว) หลังจากที่ยังมารดาเคี้ยวข้าวเหนียวผสมกับกล้วยตากแห้งแล้วจะคายออกมาห่อด้วยใบเฉาแล้วนำไปหมกไฟ ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อใบเฉาถูกไฟจะมีสารชนิดหนึ่งระเหยออกมาและเป็นยาแก้ซางของเด็ก

ฉ. การเลี้ยงดูเด็กโรค

เมื่อเด็กโรคพอที่จะเดินได้ ชาวบ้านจะไม่ค่อยสนใจดูแลเด็กเท่าใดนักจะปล่อยให้เด็กวิ่งเล่นกับเพื่อนตามบริเวณบ้าน บริเวณโรงเรียนหรือบริเวณลานวัด เมื่อเด็กหิวจึงค่อยกลับมารับประทานอาหารที่บ้าน หรือตามบ้านของญาติพี่น้องทั่วไป เมื่อมารดาออกไปหากบหาเลี้ยงชีพตามทุ่งนา หรือไปเกี่ยวหญ้า ไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายก็จะนำเด็กไปด้วย หากถึงฤดูกาลทานาก็จะให้เด็กเดินนำหน้าออกไปทุ่งนา แล้วปล่อยให้วิ่งเล่นตามทุ่งนา ปล่อยให้กิน ยังกิ้งก่า ฯลฯ มารดาหรือตายายจะเพียงคอยเตือนไม่ให้ได้รับอุบัติเหตุต่าง ๆ เท่านั้นเอง

ฉ. ความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก

ในหมู่บ้านโรหรา มีความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูเด็กดังต่อไปนี้

1) กินอาหารที่มีรสเผ็ด เชื่อว่าจะทำให้เด็กแข็งแรง ชาวบ้านมักจะปล่อยให้เด็กโรคกินอาหารเผ็ดๆพร้อมกับผู้ใหญ่ โดยเชื่อว่าจะทำให้เด็กแข็งแรง มีภูมิคุ้มกันโรคต่างๆ ปัจจุบันยังมีความเชื่อเช่นนี้เป็นส่วนใหญ่

2) ปล่อยให้เด็กเล่นดินเล่นทราย เชื่อว่าจะทำให้เด็กแข็งแรง ชาวบ้านโดยทั่วไปจะปล่อยให้เด็กเล่นดินเล่นทราย โดยเชื่อว่าจะทำให้เด็กแข็งแรงไม่เป็นโรคหรือเจ็บป่วยออก ๆ แอด ๆ ปัจจุบันความเชื่อนี้ยังมีอยู่มาก และส่วนใหญ่ก็ยังปล่อยให้เด็กเล่นดินเล่นทราย คลุกโคลนดินสกปรกมอมแมม ตกเป็นจึงปล่อยให้เด็กอาบน้ำ

3) ชาวบ้านเชื่อว่าข้าวเป็นอาหารสำคัญที่ทำให้เด็กเจริญเติบโต ปัจจุบันส่วนใหญ่ชาวบ้านยังเชื่อว่าข้าวเป็นอาหารสำคัญที่ทำให้เด็กเจริญเติบโต จะเห็นได้จากพอเด็กคลอดได้ไม่นานชาวบ้านก็จะบ่อนข้าวให้เด็กเลย แม้จะได้รับการแนะนำจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขให้เลี้ยงด้วยนมมารดาอย่างน้อย 3 เดือนเพื่อให้เด็กได้รับภูมิคุ้มกันต่างๆจากมารดา

4) หากบ่อนเนื้อให้ทารกจะทำให้เด็กเป็นพยาธิ ชาวบ้านเชื่อว่าอาหารประเภทเนื้อ มีพยาธิต่าง ๆ พืชอาศัยของเด็กทารกยังไม่สามารถทำลายได้ จึงไม่ค่อยบ่อนเนื้อ ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวลดลงไปมากแล้ว ยังหลงเหลือเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ

5) กินกับมากจะทำให้เป็นขาง (หัวโต พุงโร ก้นตีบ) ความเชื่อนี้ยังหลงเหลืออยู่บ้างจะเห็นได้จากเวลาเด็กกับมากๆ ชาวบ้านจะบอกเด็กบ่อยๆว่าเอาข้าวใส่ด้วย

6) เด็กกินไตไก่ (กิ้น) จะทำให้สมองทึบ ปัจจุบันความเชื่อนี้แทบจะไม่มีแล้ว

ฉ. การปฏิบัติเกี่ยวกับหญิงแม่ลูกอ่อน

หญิงช่วงวัยเจริญพันธุ์ในชุมชนหมู่บ้านโรราในปัจจุบัน ได้รับความสนใจระแวดระวังสุขภาพอนามัยจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับค่อนข้างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่กำลังตั้งครรภ์หญิงมีครรภ์จะได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรค การเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ คำนวณน้ำหนักด้านโภชนาการของมารดาและทารก พัฒนาการของเด็กและการเลี้ยงดู ดังนั้นเมื่อถึงช่วงที่เป็นหญิงแม่ลูกอ่อนจึงไม่ค่อยมีปัญหาสุขภาพอนามัยเท่าใดนัก (สถิติจากปี พ.ศ.2523 ถึงปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีหญิงมีครรภ์และทารกเสียชีวิตเพราะการคลอด) อย่างไรก็ตามปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจจัดตัวในปัจจุบัน ความขาดแคลนทางด้านอาหารการกินของชุมชน จึงทำให้หญิงแม่ลูกอ่อนในปัจจุบันจะทำงานช่วยเหลือครอบครัวทุกอย่างเท่าที่ความสามารถของตนเองจะทำได้ กินอาหารทุกอย่างเท่าที่มี สุขภาพของตนเองจะไม่ค่อยสนใจดูแลเท่าใดนัก ยิ่งโดยเฉพาะในกลุ่มมารดารุ่นใหม่ที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ หลังคลอดบุตรแล้ว จะทำงานไปเป็นปกติเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ส่วนหญิงแม่ลูกอ่อนในสมัยรุ่นปู่ย่าตายาย จะถูกจำกัดในเรื่องการกินเป็นอย่างมาก (ชาวบ้านเรียกว่า ชะลา) อาหารที่หญิงแม่ลูกอ่อนกินได้คือข้าวเหนียวกับบึงปลาตุ๋นหรือปลาหม้อ และจะกินได้เฉพาะช่วงจากหางถึงสะดือเท่านั้นอาหารประเภทผักที่กินได้ คือ ตำลึง กระถินและหน่อไม้ป่า ส่วนอาหารอย่างอื่นที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ ห้ามกินเป็นเด็ดขาด ชาวบ้านเชื่อว่าหากกินจะทำให้เกิดอาการผิวดำแดง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฐ. อาหารต้องห้าม (ชะลา)* หญิงแม่ลูกอ่อน

หญิงแม่ลูกอ่อนจะถูกห้ามกินอาหารประเภทต่าง ๆ นอกจากข้าวเหนียวกับบึงปลาตุ๋นหรือปลาหม้อเท่านั้น และจะกินได้เฉพาะช่วงจากหางถึงสะดือ อาหารประเภทผักที่กินได้คือ ตำลึง กระถินและหน่อไม้ป่า

*ชะลา หมายถึง ข้อห้าม สิ่งละเว็น และไม่ควรปฏิบัติ

ท. การดูแลสุขภาพของเด็ก

เด็กในชุมชนหมู่บ้านโรราบัจจุบัน ได้รับความสนใจเฝ้าระวังสุขภาพอนามัยจากมารดาและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับค่อนข้างดี หลังจากที่มารดาคลอดบุตรแล้ว มารดาจะต้องนำเด็กไปพบหมอหรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ซึ่งจะนัดหมายตามตารางดังต่อไปนี้คือ

- อายุ 7 วันแรกได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อย 2 ครั้ง
- อายุ 7-14 วันได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างน้อย 1 ครั้ง
- อายุ 1-12 เดือน ไปตรวจสุขภาพเมื่ออายุ 2 เดือน, 4 เดือน, 6 เดือน, 9 เดือน, 12 เดือน

- อายุ 1-2 ปี ไปตรวจเมื่ออายุขวบครึ่งและสองขวบ

- ต่อไปนำเด็กไปตรวจทุกปี จนครบ 5 ขวบ

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะเฝ้าระวังสุขภาพอนามัยของเด็กด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1) สุขภาพร่างกาย เด็กในชุมชนจะได้รับการเฝ้าระวังรักษาสุขภาพร่างกายจาก ผสส. และ อสม. ตามตารางที่กำหนด

2) ภาวะโภชนาการ เด็กจะได้รับการดูแลและเฝ้าระวังภาวะโภชนาการจาก ผสส. และ อสม. ร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลโรราโดยการชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข เมื่อพบว่าเด็กขาดสารอาหารจะร่วมกับมารดากระทำกิจกรรมดังต่อไปนี้คือ

- จัดทำอาหารเสริม กิจกรรมนี้ต่อมาเลิกล้มใบ
- แจกไข่พันธุ์ไข่โครงการนี้ประสบปัญหาคือ ไข่ตายเนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยสนใจฉีดวัคซีนป้องกันโรคนี้ให้ไก่

- แจกไข่ให้กับเด็กที่ขาดสารอาหาร โครงการนี้ประสบปัญหาคือไข่ที่ได้รับแจกไม่ให้นักเฉพาะเด็กที่ขาดสารอาหาร แต่จะกินทั้งครอบครัว

- แจกเงิน ประสบปัญหาคือ พ่อแม่ไม่ไปใช้จ่ายอย่างอื่น
- แจกนมกล่องให้เด็กที่ขาดสารอาหาร ปัจจุบันมีเด็กที่ได้รับแจก

จำนวน 10 คน

3) สร้างภูมิคุ้มกันโรค โดยการฉีดวัคซีนป้องกันโรคต่างๆตามตารางต่อไปนี้คือ

ตารางที่ 3 แสดงการฉีดวัคซีนตามอายุ

รายการ	จำนวนครั้ง	อายุที่ควรได้รับ
วัคซีนป้องกันวัณโรค	2 ครั้ง	แรกเกิด 4-7 ปี
วัคซีนป้องกันโรคตับอักเสบบี	3 ครั้ง	แรกเกิด 2-3 เดือน 6-7 เดือน
วัคซีนป้องกันโปลิโอ	4 ครั้ง	2-3 เดือน 4-5 เดือน 6-7 เดือน ปีครึ่ง-2 ปี
วัคซีนป้องกันโรคคอตีบ	4 ครั้ง	4-5 เดือน 6-7 เดือน ปีครึ่ง-2 ปี 4-5 ปี
วัคซีนป้องกันโรคบาดทะยัก	4 ครั้ง	4-5 เดือน 6-7 เดือน ปีครึ่ง-2 ปี 4-5 ปี
วัคซีนป้องกันโรคไอกรน	4 ครั้ง	4-5 เดือน 6-7 เดือน ปีครึ่ง-2 ปี 4-5 ปี
ฉีดวัคซีนป้องกันโรคหัด	1 ครั้ง	9-12 ปี

๗. การเลี้ยงดูทารก

ชาวบ้านเล่าว่าในขณะที่แม่ปู้ย่าตายายนั้น เด็กแรกเกิดจะบ้วนข้าวกับกล้วย (เคี้ยวแล้วห่อใบสบู่ขาว (ใบเยา) หมกไฟ หากไม่มีก็ใช้ใบตองกล้วยแทน) บางทีจะเอานมผสมเข้าไปด้วย จะไม่บ้วนเนื้อ เชื่อว่าจะเกิดพยาธิในลำไส้พอโตประมาณ 6-7 เดือน (ประมาณว่าเด็กพอจะนั่งได้) ถึงจะให้กินปลาและเนื้อ เจ้าหน้าที่อนามัยจะไม่มีส่วนไปเกี่ยวข้องเลย พ่อแม่จะให้เด็กกินยาสมุนไพร (เป็นยารากไม้) เป็นพวกยาฝนหรือแช่น้ำให้เด็กดื่ม

ปัจจุบันชาวบ้านได้รับความรู้สมัยใหม่มากขึ้น ชาวบ้านจะต้มข้าวแล้วดราให้ละเอียดผสมกล้วยน้ำว้าแล้วบ้วนเด็ก แม้บางคนซื้อข้าวสารีจรรูปจากตลาดนำมาผสมน้ำอุ่นบ้วนเด็ก

๘. การรักษาโรคผู้ใหญ่

ชาวบ้านเล่าว่าการรักษาโรคสมัยก่อนนั้นเป็นการรักษาตามหมอพื้นบ้าน เป็นยาสมุนไพรชาวบ้านมักเรียกว่า "ยารากไม้" หมอยาจะฝนยาละลายน้ำให้ดื่ม หากไม่ดีขึ้นก็จะเปลี่ยนยาชุดใหม่หมอยาที่ชาวบ้านนิยมจะมีหมู่บ้านละคน เมื่อก่อนนั้นหมอยาได้แก่ นายเคน ตราธิ ยาของนายเคนจะห่อด้วยผ้าขาวเท่าบาตรพระ ตระเวนรักษาคนไปเรื่อยๆ

1) การสันนิษฐานอาการของโรค

- จับดูตามร่างกาย(คลำคิ่ง)
- ถามประวัติจากพ่อแม่
- สังเกตดูซึ่งบางครั้งจะนอนกับคนป่วยเป็นคืนหรือสองคืน เมื่อให้ยาแล้วก็จะนอนกับคนป่วยเป็นคืน (หมอยาบางที่เป็นคนหมู่บ้านอื่น ที่นิยมกันก็คือบ้านเหล่าสกเมือง สรวง...ผู้วิจัย)

2) คำรักษาพยาบาล

หมอยาจะคิดค่ายาเป็น "ค้าย" ขึ้นอยู่กับโรคแต่ละประเภทและระยะเวลาในการรักษา บางทีก็คิดแค่ หกสลึง (หนึ่งบาทห้าสิบสตางค์) บางทีค่ายาเป็นสิบสองบาท

ปัจจุบันชาวบ้านเข้าสู่การรักษาแบบสมัยใหม่ ไม่ค่อยสนใจการรักษาแบบพื้นบ้านอีกแล้วชาวบ้านใช้บัตรสุขภาพ บัตรสงเคราะห์ประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถรับการรักษาพยาบาลโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เมื่อป่วยเป็นโรคชาวบ้านก็จะรีบไปหาหมอที่อนามัยทันที